

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI (YENİ TÜRK DİLİ)
ANABİLİM DALI**

**TÜRKİYE TÜRKÇESİNDE SORU SÖZCÜKLERİNİN ÇEKİM
MORFOLOJİSİ**

Yüksek Lisans Tezi

Aiym KUZENBAYEVA

Ankara-2022

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI (YENİ TÜRK DİLİ)
ANABİLİM DALI

TÜRKİYE TÜRKÇESİNDE SORU SÖZCÜKLERİNİN ÇEKİM
MORFOLOJİSİ

Yüksek Lisans Tezi

Aiym KUZENBAYEVA

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Paşa YAVUZARSLAN

Ankara-2022

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI (YENİ TÜRK DİLİ)
ANABİLİM DALI**

**TÜRKİYE TÜRKÇESİNDE SORU SÖZCÜKLERİNİN ÇEKİM
MORFOLOJİSİ**

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Paşa YAVUZARSLAN

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ

Adı ve Soyadı

İmzası

- 1- Prof. Dr. Paşa YAVUZARSLAN**
- 2- Doç. Dr. Murat KÜÇÜK**
- 3- Dr. Öğr. Üyesi Bilge Gökter GENÇER**

Tez Savunması Tarihi

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Prof. Dr. Paşa YAVUZARSLAN danışmanlığında hazırladığım “Türkiye Türkçesinde Soru Sözcüklerinin Çekim Morfolojisi (Ankara 2022)” yüksek lisans tezindeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu, başka kaynaklardan aldığım bilgileri metinde ve kaynakçada eksiksiz olarak gösterdiğimi, çalışma sürecinde bilimsel araştırma ve etik kurallarına uygun olarak davrandığımı ve aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

Tarih:
Adı-Soyadı ve İmza:
Aiyım KUZENBAYEVA

ÖNSÖZ

İnsanlar duygularını, arzularını, düşüncelerini kendi aralarında konuşarak sözcüklerin aracılığıyla sunarlar. Bunun için çok çeşitli cümle tipleri ve sözcük sınıfları vardır. Bu çalışmada analiz için soru sözcükleri seçilmiştir. Bu tür sözcükler, konuşma dilinin (diyalog) daha karakteristik özelliğidir. Diyalog, birkaç kişi arasında genellikle sorulardan ve kısa veya tam cevaplardan oluşur. Soru cümlelerinin hangi tonlamayla telaffuz edileceğini bilmiyorsak yabancı bir dili iyi konuşmak imkânsızdır. Bu çalışma yazarının, Türkçe öğreniminin ilk aşamalarında karşılaştığı zorluklardan biri de cümle ezgisi ya da tonlamaydı. Tez çalışması yazarının Türkiye'deki ilk zamanlarında, Türkçeyle iletişim kurmanın, ülke, şehir, kültür vb. hakkında çok sayıda soru sormanın yanı sıra sorulan sorulara cevap vermesi gerektiğinde birçok zamanlarda özellikle birçok zorlukla karşılaşmıştır. Soru cümlesinin oluşumu Türkçede büyük önem taşımaktadır. Cümledeki sözcüklerin sırasını değiştirmek, sorunun anlamını değiştirebilir. Soru sözcükleri, cümlede farklı konumlarda bulunabilir ve farklı sözcükbiçimlerde görünebilirler. Bazı soru sözcükleri cümlede her zaman ilk sırada yer alırken bazıları yüklemdeki eyleme yakın bazen de odaklama ve konuya göre dizilişi değişebilir. Soruya bağlı olarak soru sözcüklerinden bazıları cümlenin başında veya sonunda bulunabilir; bazıları özneye, konu, işaret, aksiyon belirsizliğine vb. bağlı olarak cümle sonunda bulunur. Bu çalışmada, Türkçedeki soru sözcüklerine ve soru sözcüklerinin morfolojik biçimlenmesine odaklanılmıştır.

Çalışmanın birinci bölümünde morfoloji ve çekim morfolojisine dair kuramsal bilgiler sunulmuş ve Türkçedeki çekim morfolojisi, çekim kategorilerinden oluştuğu için Türkçedeki çokluk kategorisi, durum kategorisi ve iyelik kategorisi kavramları ele alınmıştır. İkinci bölümde ise Türkçedeki soru sözcükleri ve soru sözcüklerinin biçimlenmesi hakkında yapılan araştırmalar tespit edilmiş ve tartışılmıştır. Soru sözcükleri başlığı altında

- Kim
- Ne
- Nere-
- Hangi
- Kaç
- Neden / Niye / Niçin
- Nasıl

- Ne kadar / Nice
- Ne zaman sözcükleri ele alınmıştır.

Bu soru sözcüklerinden her biri hakkında çözümleme yapılmış ve çokluk / durum / iyelik kategorilerine göre biçimlenmelerine dair özellikler sorgulanmıştır. Bu bölümde bazı soru sözcüklerinin tüm ad çekim eklerini alabildiği ancak bazılarının sadece birkaç çekim kategorisinde biçimlendiği gözlemlendi.

Türkçedeki yeni sözcük türetme işlevi, türetim ekleriyle yapıldığı gibi çekim eklerinin bazıları da bu işlevde bulunabilir. Örneğin, *ne* soru sözcüğünün yönelme durum kategorisindeki *niye* biçimi, ayrılma durum kategorisindeki *neden* biçimi bağımsız farklı soru sözcüğü olmuştur. Türkçedeki soru sözcüklerinin çoğu tek morfemden oluşmakta bazıları ise iki sözcüğün birleşmesiyle birleşik sözcük düzeyindedir: *ne + asıl*, *ne + için*, *ne + kadar*, *ne + zaman*, *ne + tür*, *ne + çeşit*, *ne + biçim* vs.

Soru sözcüklerine çekim kategorilerinin eklenmesi neticesinde cümledeki konumlarının da değişebildiği fark edilmiştir. Cümledeki konumlarına göre uygun çekim ekleri aldıkları gözlemlenmiştir.

Böylece bu çalışmada gündelik hayatımızda sık kullanılan soru sözcüklerinin biçimlenmesi ve biçimlenmede görülen sınırlama ve kısıtlamalar gerekçesiyle uygun örnekler üzerinden ortaya konulmaya çalışılmıştır. Soru sözcüklerinin çekim kategorilerine göre değişimi, çalışmanın Ekler bölümünde yer almaktadır.

Son söz olarak, danışman hocam Prof. Dr. Paşa YAVUZARSLAN'a, derslerinden bilgi edindiğim Murat Küçük ve Bilge Gökter hocalarıma ve tez çalışmasında hep yardımcı olan arkadaşlarıma, uzakta olsa da destekleyip motive eden aileme yürekten teşekkür borçlu olduğumu belirtmek istiyorum. Türkiye'ye gelip akademik ve bilimsel çalışmalar yapma imkânını sağlayan T.C. Başbakanlık Yurtdışı Türkler ve Akraba Toplulukları Başkanlığına teşekkürlerimi sunuyorum.

İÇİNDEKİLER

1. GİRİŞ	1
1.1. Tezin adı	1
1.2. Tezin Amacı	1
1.3. Tezin Önemi	1
1.4. Tezin Konusu	2
1.5. Araştırma Soruları	2
1.6. Tezin Kapsamı	2
1.7. Tezin Bölümleri	3
2. ÇEKİM MORFOLOJİSİ	4
2.1. Morfoloji	4
2.2. Çekim Morfolojisi	5
2.3. Ad Kategorileri	8
2.3.1. Çokluk Kategorisi	11
2.3.2. İyelik kategorisi	13
2.3.3. Durum kategorisi	15
3. SORU SÖZCÜKLERİ	24
3.1. N- Soru Sözcükleri	32
3.2. 'Ne' soru sözcüğü	33
3.2.1. 'Ne' soru sözcüğünün çokluk kategorisinde biçimlenmesi	36
3.2.2. 'Ne' soru sözcüğünün iyelik kategorisinde biçimlenmesi	38
3.2.3. 'Ne' soru sözcüğünün durum kategorisinde biçimlenmesi	40
3.3. 'Neden / Niye?' soru sözcükleri	43
3.4. 'Nere-' soru sözcüğü	44
3.4.1. 'Nere-' soru sözcüğünün çokluk kategorisinde biçimlenmesi	44
3.4.2. 'Nere-' soru sözcüğünün iyelik kategorisinde biçimlenmesi	45
3.4.3. 'Nere-' soru sözcüğünün durum kategorisinde biçimlenmesi	47
3.5. 'Nasıl / Niçin?' soru sözcükleri	49
3.6. 'Ne zaman?' soru sözcüğü	50
3.6.1. 'Ne zaman?' soru sözcüğünün çokluk kategorisinde biçimlenmesi	51
3.6.2. 'Ne zaman?' soru sözcüğünün durum kategorisinde biçimlenmesi	52
3.7. 'Ne kadar / nice?' soru sözcükleri	53
3.7.1. 'Ne kadar / nice?' soru sözcüklerinin iyelik kategorisinde biçimlenmesi	53
3.7.2. 'Ne kadar / nice?' soru sözcüklerinin durum kategorisinde biçimlenmesi	54
3.8. K-Soru Sözcükleri	55
3.9. 'Kim' soru sözcüğü	56
3.9.1. 'Kim' soru sözcüğünün çokluk kategorisinde biçimlenmesi	56

3.9.2. 'Kim' soru sözcüğünün iyelik kategorisinde biçimlenmesi	57
3.9.3. 'Kim' soru sözcüğünün durum kategorisinde biçimlenmesi	60
3.10. 'Hangi' soru sözcüğü	61
3.10.1. 'Hangi' soru sözcüğünün iyelik kategorisinde biçimlenmesi	62
3.10.2. 'Hangi' soru sözcüğünün durum kategorisinde biçimlenmesi	63
3.11. 'Kaç' soru sözcüğü.....	65
3.11.1. 'Kaç' soru sözcüğünün iyelik kategorisinde biçimlenmesi.....	66
3.11.2. 'Kaç' soru sözcüğünün durum kategorisinde biçimlenmesi	68
4. SONUÇ	71
KAYNAKÇA.....	74
EKLER.....	80
ÖZET.....	84
ABSTRACT.....	85
TÜRKÇE- İNGİLİZCE-RUSÇA DİZİN.....	86

1.GİRİŞ

1.1. Tezin adı

‘Türkiye Türkçesinde Soru Sözcüklerinin Çekim Morfolojisi’

1.2. Tezin Amacı

Bu çalışmadaki amaç;

- Türkiye Türkçesindeki soru sözcüklerini belirlemek,
- Soru sözcüklerinin türünü saptamak,
- Soru sözcüklerinin çekimlenme sınırlılıklarını incelemek,
- Çekim eki alan soru sözcüklerinin, sözdizimsel yapılardaki konumunu belirlemektir.

1.3. Tezin Önemi

İngilizce ve Rusça alanyazında ‘soru sözcükleri’ üzerine dilbilgisinin farklı düzlemleri açısından araştırmalar yapılmıştır. Ancak bu çalışmaların büyük bir kısmı soru sözcüklerinin türetimi (örneğin Lisa Lai-Shen Cheng ‘On the Typology of Wh-questions’), anlamı (örneğin Boguslavskaja O.Y. ve Levotina İ.B. ‘Smysly ‘pričina’ i ‘tsel’ v estestvennom jazyke’; Šapalova T.E. ‘Temporal’ naja semantika mestoimjonnix sobstvenno voprositel’ nix predloženi’) ve etimolojisi (Atakulova M.A. ve Aiylçayeva D.T. ‘O sostave i proisxojdenni substantivnyx voprositel’nyx pronomativov’) üzerindedir. Türkçe alanyazında yapılmış çalışmalar da bu yolda ilerlemiştir (örneğin E.Görgülü yüksek lisans tezi, E.Çetin doktora tezi, H.O.Altun doktora tezi, N.Oturakçı doktora tezi.). Türkçenin çekim morfolojisi üzerine çalışanlar tarafından soru sözcüklerinin çekimlenmesi ve sözdizimsel yapılardaki konumları, işlevleri belli bir yaklaşımla ele alınıp incelenmemiştir. Ancak N.Oturakçı doktora çalışmasında genel hatlarıyla Türkçedeki soru sözcüklerinin çekim ekli biçimlerine değinmiştir.

Bu çalışmaya dâhil edilecek olan soru sözcükleri tespit edildikten sonra soru sözcükleri belirli biçimsel ve sözdizimsel yaklaşımların parametrelerine göre soru sözcüklerinin biçimlenmesi, sözdizimsel işlevleri üzerinde durulacaktır. Bu tür sözcüklerin çekimlenmesinde Türkçeye ait sınırlılıklar varsa bunlar da ortaya çıkmış

olacaktır. Çalışma bu hedeflere ulaştığı takdirde Türkiye Türkçesinin biçim bilgisinin inceleme alanına giren soru kavramı konusunda dilbilgisel bulgular elde edilmiş olacaktır.

1.4 Tezin Konusu

İnsan doğduğu andan itibaren çevresindekilerle iletişim içindedir. Bilgi edinmek, merakını gidermek ve en basit şekliyle yaşayabilmek için sürekli çevresindekilerle fikir alışverişinde bulunur. Bu konuda insanların en çok başvurduğu dilsel araç, sorudur. Bu yüzden soru sözcükleri, biçimleri, sınırlılıkları, türetimleri ile soru türleri, soru tümceleri ve kullanımları her zaman dilbilimcilerin dikkatini çekmiştir. Alanyazındaki yaklaşım ve kuramlar doğrultusunda Türkçedeki soru sözcüklerini ve onların biçimlenmesini ele alıp çözümleyeceğiz. Türkiye Türkçesindeki soru sözcüklerinin çekimsel morfolojisi bu tezin konusunu oluşturmaktadır.

1.5. Araştırma Soruları

‘Türkiye Türkçesindeki Soru Sözcükleri’ konusunu ele alan bu tez çalışması, bu konu üzerine yapılmış çalışmalardan yararlanarak var olan eksiklikleri gidermeye çalışacaktır. Bu amaçla aşağıdaki araştırma soruları cevaplandırılmaya çalışılacaktır.

- (i) Türkiye Türkçesinde soru nedir?
- (ii) Türkiye Türkçesindeki soru sözcüklü soru yapılarının özelliği nedir?
- (iii) Türkiye Türkçesinde soru sözcüklerinin biçimlenmesinde sınırlılıklar bulunmakta mıdır?
- (iv) ‘Türkiye Türkçesindeki soru sözcükleri hangi sözdizimsel konumlarda bulunmakta ve bunun sonucunda zorunlu olarak biçimlenmekte midir?

1.6. Tezin Kapsamı

Bu tez, çekim morfolojisi literatüründe incelenen soru sözcüklerinin biçimlenmesini tartışmayı ve bu amaç doğrultusunda ortaya çıkan sorunları çözümlemeyi içermektedir. Bu tezde sadece soru sözcükleri morfolojik açıdan incelenmeye alınmış, soru cümleleri ve bürünsel ses bilgisiyle ilgili olan soru kavramı

dışarıda tutulmuş, sadece soru sözcükleri (question words) inceleme kapsamına alınmıştır.

1.7. Tezin Bölümleri

Yukarıdaki giriş bölümünden sonra tez aşağıdaki bölümlerden meydana gelmektedir:

ekim morfolojisi bölümünde, genel alanyazında ve Türkçe alanyazında çekim morfolojisi yaklaşımlarına yer verilmiştir. Bu yaklaşımlar, detaylı bir biçimde tartışılmış ve değerlendirilmiştir. Soru sözcükleri bölümünde soru sözcüklerinin türleri, Türkçedeki soru sözcüklerinin çekim ekleriyle biçimlenmesi detaylıca ele alınmıştır.

2. ÇEKİM MORFOLOJİSİ

2.1. Morfoloji

Türkçede ‘biçimbilim’, ‘biçim bilgisi’, ‘şekil bilgisi’ veya ‘yapı bilgisi’ olarak adlandırılan ve dilbilgisinin önemli bileşenlerinden biri olan morfolojinin inceleme objesi, dildeki sözcükler ve onların biçimlenmesi ve türetimidir. Bu yüzden morfoloji, dilsel çalışmalar yapıldığından beri var olagelmiştir. ‘Morfoloji’ sözcüğü, Yunanca μορφή «biçim» + λόγος «bilgi» sözcüklerinden oluşmakta ve ‘biçim bilgisi’ diye çevrilmektedir. V.A.Plungian, ‘Obshchaya morfologiya: vvedenie v problematiku’ kitabında ‘Morfoloji’ sözcüğünün dilbilimde iki farklı anlamı olduğunu, yani 1) dilbilimin bir bölümü olduğunu; 2) dil sisteminin bir parçası olduğunu öne sürmektedir. Örneğin, Korecedeki eylemlerin morfolojik özelliklerinden bahsedildiğinde aslında Korecedeki belli bir kurallar, yani Korecenin gramerinin bir bileşeni kastedilmiştir. Ama ‘bu kavram fonetikten morfolojiye aktarıldı’ gibi önermede ‘morfoloji’ terimiyle kullandığımızda, morfoloji bilimini, yani dünya dillerinin tüm belirli morfolojileri hakkındaki bilgilerin toplamı kastedilmiştir (Plungian, 2003:13). Plungian, morfolojinin birimlerini ve görevlerini tanımlamanın çeşitli yollarının görsel temsiline örnek olarak T.Bulygina çalışmasındaki tabloyu esas almaktadır (Plungian, 2003: 14).

(1) Morfolojinin birimi hakkında farklı görüşler (Giro-Bulygina'nın şeması)

	Biçimler	Anlamları
Sözcük ve sözcük türleri	Geleneksel morfoloji alanları	Morfolojinin ‘sözlü’ kavramları vs geleneksel sözdizimi
Yapılar (Sözcük kombinasyonları)	Morfoloji ve sözdiziminin ‘formalite’ kavramları	Anlambilimin sözdizimi alanı

P.H.Matthews, 'Morphology' kitabında bu terimin, Yunanca ve bununla birlikte Almanca Formenlehre ('*biçimlerin incelenmesi*') temelli olduğunu ve kökeninin birçok dilbilimsel terim gibi on dokuzuncu yüzyıla dayandığını ('*morfoloji*', '*morfolojik*', '*morfolojik olarak*') belirtmektedir. Morfoloji, sözcüklerin farklı kullanımları ve biçimlenmeleriyle ilgilenen bilim dalıdır (Matthews, 1991: 2-3). Morfoloji, birbirine yönelmiş iki dilsel alt sistemden (lexeme, wordform) oluşan bir gramer bileşenidir:

- 1) Sözcükbirimleri sözlük-dilbilgisi sınıflarına göre dağıtan sistem,
- 2) Herhangi bir içerik-iletişimsel (content word) veya biçimsel-dilbilgisel (function word) amaç için üretilmiş sözcüklerin teknik dönüşümünden 'sorumlu' olan sistem.

2.2.Çekim Morfolojisi

Geleneksel dilbilimi, sözdizimi ve morfolojiden oluştuğu için, belli bir dili incelemek veya öğrenmekte sözdizimsel ve morfolojik yaklaşımlar kullanılır. Gramer kavramı bu iki bölüme bakılarak tanımlanabilir: Cümledeki sözcükler arasındaki ilişkileri inceleyen sözdizimidir, tek tek sözcüklerin biçimsel\anlamsal yapılarını inceleyen ise morfolojidir. Bu iki ayrı gramer bileşeninin arasında belli bir paralellik bulunmaktadır: Cümleler sözcüklerden oluştuğu gibi sözcükler de küçük parçalardan yani biçimbirimlerden oluşur. Ancak sözcükler kombinasyonunu belirleyen çeşitli prensipler, sözdizimi ve biçim bilgisi arasındaki farklılıkları yansıtır. Stephen R. Anderson 'Inflectional Morphology' adlı makalesinde bu prensipleri şöyle sıralamaktadır:

1. Sözcükleri belirlemenin fonolojik kriterleri, cümlede yer alan sözcükler arasındaki duraksama (ezgi) ve sözcüklerdeki vurguya dayalıdır. Bunlar sözcükler arasındaki sınırları belirler ve yer değiştirmeleri sözcüğe veya cümleye farklı anlam yükler.

Anderson bu kriterin dillerin özelliklerine göre bazen belirgin olup bazen de fark edilmediğini belirtir.

2. Dilbilgisel ya da morfolojik kriterler ise sözcük yapısı ve biçimlendirmede, cümlelerdeki sözcük kombinasyonuna göre daha katı ve sınırlı kurallar koymaktadır. Bazı dillerde, cümledeki sözcüklerin yerleri değişse bile cümle anlamı değişmemektedir (örneğin, Latince). Ama sözcüklerde ek yeri pek değişmemektedir (bazı istisnalar dışında) (Anderson, 150-153). Türkçede cümledeki sözcük yeri değişince anlam değişikliği de meydana gelir. Sözcüklere eklenen eklerin belli bir sıralaması vardır ama bazı durumlarda bu değişebilir. Anderson, makalesinde Türkçenin sözcük biçimlenmesine örnek olarak “Türklerdir” ve “Türktürler” sözcüklerini almıştır. -ler çokluk eki ile -Dir bildirme ekinin yeri değişince sözcüklerde semantik farklılıklar ortaya çıktığını belirtir: “Türklerdir” sözcüğünde ihtimal, “Türktürler” sözcüğünde ise kesinlik var.

Örneğin; “*Bunu yapan Türklerdir*” cümlesinde konuşmacının bir varsayımda bulunduğu, “*Onlar Türktürler*” cümlesinde ise bir bildirimde bulunduğu ve bilgiden emin olduğu fark edilir. *Gel-i-yor-lar-dı* ve *gel-i-yor-du-lar* sözcüklerindeki -lar ekinin eylemi yapan kişi ve sayıyı belirttiği gibi “Türk-ler-dir” ve “Türk-tür-ler” sözcüklerindeki -ler eki de kişi ve sayıyı belirtmektedir.

Dilin kök-ek birleşimini inceleyen biçim bilgisinin çalışma alanlarından biri olan çekim morfolojisi, belirli gramer kategorilerindeki sözcük formlarını ayırt eden süreçleri inceler. Çekim morfolojisi, türetim morfolojisiyle ilişkilidir. Çekim morfolojisi, adlara gelen kategorileri (durum, sayı, kişi), eylemlere gelen kategorileri (zaman, kip, çatı) ve onların sözdizimsel ilişkilerini inceler. Dillerin yapısına göre çekim kategorileri de farklılık gösterir. Örneğin, bazı dillerde görülen cinsiyet kategorisi (Rusça, Arapça vs.), Türkçede bulunmamaktadır. Bu yüzden çekimin, dilin dilbilgisel özelliği olduğu iddia edilmektedir (Singleton, 2000: 38). Çekim morfolojisi, sözcüklere

eklenen eklerin sadece biçimbilgisel ve sözdizimsel değil, semantik işlevini de belirlemeye çalışır. Çekim ekleri sözcüğün anlamını değiştirmez, sadece biçimini değiştirir. Bu sebepten dolayı çekim ekleriyle biçimlenen sözcükler sözlüklerde yer almaz ama türetim eklerini alan sözcükler sözlüklerde yer alır. Böylece ‘sözcükbirim’ ve ‘sözcükbiçim’ terimleri ortaya çıkar. Türkçede çekim morfolojisi türetim morfolojisine göre daha kapsayıcıdır.

Çekim kategorileri, ‘dilbilgisel ortama duyarlı’ morfoloji kategorileri olarak tanımlanabilir. Çekim, türetimden farklıdır çünkü türetme, seçimin dilbilgisi ortamından bağımsız olduğu sözcüksel bir durumdur (Bickel & Nichols, 2007: 1). Çekim ve türetim arasındaki fark genellikle morfolojik tipolojideki farklılıklarla çakışır: çekim, genellikle türetimden daha şeffaf ve geneldir. Bununla birlikte çekim kategorileri, genellikle sözcük bilgisinde türetme kategorilerinden daha geneldir. Bazı çekim kategorileri tüm dillerde aynı şekilde belirgin olmamaktadır. Örneğin, Rusçadaki görünüş kategorisi diğer dillere nazaran daha belirgindir ve belirli çekim kategorileriyle belirlenmektedir.

Bazen “pit” ve “vypit” örneğinde görünüş kategorisi işaretlenir, ancak bazen gövde veya tamamlayıcıdaki bir farkla işaret edilir (örn. ottsvetat' ve ottsvesti ‘çiçek açmak’; govorit' ve skazat' ‘söylemek’) (Bickel & Nichols, 2007: 2-3).

A.A.Zaliznyak’a göre, Rusçada ‘sözcük değişimi’ olarak ele alınan çekim morfolojisi özel ve genel anlamda kullanılır. Özel anlamda, belirli bir sözcüğün bükümlenmesi onun paradigmasıdır, yani onun tüm sözcükbiçimlerinin toplamıdır. Genel anlamda, belirli bir dilin ifadesi, her sözcüğün paradigmasının (onun özel ifadesinin) karşılığıdır (Zaliznyak, 2002: 3).

Türk dillerinde çekim, sözcüklerin yardımcı unsurlarla (ekler) yeni gramatikal anlam kazanmasıdır ve sözcük yapısında teknik bir dönüşüme sebep olmaktadır. Bu, sözcüklerin anlamlı ve iletişimsel amaçlar için dönüştürülmesine atıfta bulunmaktadır. Sözcüğün morfolojik biçimlenmesi kavramı, yeni bir anlamın, yani farklı bir nesnel

gerçekliğin ortaya çıkması olarak yorumlanabilir. Böylece çekim işlemi, konuşmadaki işaretlerin yalnızca ara sıra bir kombinasyonuna yol açarken türetme işlemi yalnızca konuşma ifadesini bulmakla kalmaz aynı zamanda dilin sözlük hazinesini de değiştirir. Aynı zamanda sözcüklerin teknik dönüşümü, çekim ve sözcük türetimi için farklı bir öneme sahiptir. Birincisi, özünü yansıtan üst düzeyde bir olgudur. İkincisi, değişmezliği ile sözcüksel anlamlara hizmet değeri eklemenin ekonomik bir yoludur.

2.3. Ad Kategorileri

N.A. Baskakov, Türk dillerinde sözcük yapısı ve ek sayısı ne kadar çok ve karmaşık olursa olsun, sözcüğün kökünü ve ekini kolayca ayırt edebileceğimizi söylemektedir. Sözcük kökünün değişmediğini ve fonolojik yapının korunduğunu belirtir (Baskakov, 1979: 77).

Türkçe sözcüklerin morfemik yapısı, kök morfemi ve ek morfeminden oluşur. Ek morfemi, kök morfeminden farklı olarak sözcük yapısında zorunlu değildir çünkü her sözcük ek taşımayabilir. Ek (lat. affixus – eklenen), morfolojik türetme süreçlerinde sözcüğün köküne eklenen ve kökün dilbilgisel veya sözcük oluşturucu amaçlarla dönüştürülmesine hizmet eden dil yapısının minimal bir unsurudur (Yartseva, 1998: 59).

Türkçede ekler, her zaman kökün sonuna eklenir. Köke eklendiği zaman onlara belli bir anlam yüklenir ve bu anlam, sözcükte ya da sözcüğün diğer gramer biçiminde görünür. Türkçede çekim kategorileri, sözcüklere ek eklenerek onların biçimlenmesini sağlar ve bunun gerekliliği olarak da sözcüğün öbek içinde ya da cümledeki konumuna bağlı olarak ona dilbilgisel işlev yüklemektedir. Eklerin anlamı, sadece sözcüğün köküyle birlikte kullanıldığında ortaya çıkar. Ekin yüklediği anlama bağlı olarak türetim sürecinde veya biçimlenmede ek morfemler sözcük türetici, biçimlendirici ve çekimsel olarak üç türe ayrılır.

Mihailova, Türkçe üzerine yapmış olduğu araştırmalara dayanarak Türk dilbiliminde Türkçe biçimbirim yapısına ilişkin sistematik bir çalışmaya rastlanmadığını belirtmektedir. Çoğu çalışmanın, eğitimsel gramerler ve çeviri sözlüklerinden oluştuğunu belirtir. Bu eserlerde, Türkçedeki türetim ve çekim eklerinin listeleri, ayırt edilme ilkeleri belirlenmeden liste hâlinde sunulduğunu söyler (Mihailova, 2013: 3). İşlevsel ekler, sözcüklerin köküne veya gövdesine eklenerek onların anlamını değiştirir. Çoğu durumda bu ekler kökle birleşir ve ikincil bir kök oluşturur. Sık kullanılan çekim ekleri, sözcüğün veya kökün sonuna eklenir ve onların cümle içindeki sözcük ilişkilerini belirler. Mihailova'ya göre, eklerin böyle bir sınıflandırması tutarsızdır çünkü çekim ekleri de işlevseldir. İşlevsel ekler de kökün anlamını değiştirerek sözcük türlerinin kategorik anlamlarını ifade eder (Mihailova, 2013: 3).

Sözcüklerin morfolojik özelliklerini tanımlayan bağlantılar, hem sözcük oluşumu hem de sözcüklerin birleşimi hakkında bilgi taşır. Türkçe, sondan eklemeli dil olduğundan yeni sözcüklerin ve sözcükbiçimlerin oluşumu eklerin belli bir sıralı düzenine göre gerçekleşir. Her ek, belirli bir morfolojik özellik taşır; adın tekil ya da çokluk özelliği veya eylemdeki kişi ve sayı özelliği vb. Her ek, başka ek veya gövde ile birleştiğinde bir bağla ilişkilendirilir (Bakieva vd., 2016: 7-8).

Morfolojik sınıflandırmaya göre sondan eklemeli dil grubunda yer alan Türkçede sözcükler; kök, yapım ve çekim olmak üzere üç temel ögeden oluşur. Yapım ekleri, sözcüklerin anlamını ve sözcük sınıfını değiştiren biçimbirimlerdir. Çekim ekleri ise sözcüğün anlamını ve sözcük sınıfını değiştirmeden sözcüğün sözdizimsel ilişkilerini sağlayarak sözcüğe durum, zaman, kip, sayı, kişi gibi dilbilgisel anlamlar kazandıran bağımlı biçimbirimlerdir (Ediskun, 1999: 101).

Dillere göre farklılık gösteren çekim morfolojisi, ad çekimi ve eylem çekimi olmak üzere iki temel gruba ayrılmaktadır:

Ad Çekimi

- Çokluk Kategorisi;
- İyelik Kategorisi;
- Belirlilik / Belirsizlik;
- Durum Kategorisi;
- Cinsiyet Kategorisi vb.

Cinsiyet kategorisi olan dillerde birkaç cinsiyet grubu olur. Bu ekler, cinsiyet grubuna göre belirlenen özelliklerle dilbilgisel farklılıklara sahip olur. Örneğin; Rusçada eril, dişil ve nötr olmak üzere üç cinsiyet grubu vardır. *Kniga (kitap)* sözcüğü tekil ve dişil sözcüktür. Adla (*kniga*) ilişkilendirilen sıfat da (*interesnyi*) adın cinsiyetine göre çekimlenir: *kniga* dişil olduğu için *interesnyi interesnaya* olarak değişir dişil ekini alır. Ama Türkçede cinsiyet ve belirlilik / belirsizlik kategorileri yoktur. (2) Üç farklı dil ailesine ait, farklı tipolojik özelliklere sahip olan dillerden eklemeli olarak Türkçe, çekimli German dillerinden İngilizce, çekimli Slav dillerinden Rusça örnek alınarak dillerin ad çekim kategorilerinin aşağıdaki gibi listesi oluşturulmuştur:

	Türkçe	İngilizce	Rusça
Çokluk	✓	✓	✓
İyelik	✓	✓	✓
Belirlilik/belirsizlik		✓	
Durum	✓	✓	✓
Cinsiyet		✓	✓

Daniel W.Hieber, Türkçedeki adların morfolojisini aşağıdaki şema ile belirtmiştir:

KÖK + ÇOKLUK KAT. + İYELİK KAT. + DURUM KAT.

Türkçede kökteki ünlülerle eklerdeki ünlüler arasında ünlü uyumu olur. Her çekim eki için ünlü uyumu kuralları vardır: Biri, ünlülerin kalınlık-incelik durumu; diğeri, ünlülerin yuvarlak-düz olması durumudur. Bu, sayı kategorisinden başlayarak her morfemde görülmektedir (Hieber, 2007: 23). Yukarıda belirtildiği üzere Türkçedeki ad çekimi; çokluk, durum ve iyelik kategorileridir.

2.3.1. Çokluk Kategorisi

Çokluk kategorisi, adların tek olmadığını, birden fazla olduğunu ifade eder. Türkçede sık kullanılan gramer kategorilerinden biri olarak kabul edilir. Çokluk kategorisi, evrensel bir özellik taşımaktadır. Adların sayısını morfolojik veya sözdizimsel yöntemle belirtebiliriz. Çalışmamız sadece morfolojik yöntemle ad sayısının belirlenmesini kapsamaktadır.

Çokluk kategorisi, {-lAr} morfeminin adın sonuna eklenmesiyle işaretlenir, burada adın son hecesindeki ünlüye göre ekin alomorfları oluşur. Eğer ad kökündeki son ünlü ön ünlüye {-ler}, art ünlüye {-lar} şeklini alır. Bir nicelik belirteci tarafından değiştirilmişse adlar mutlaka çoğul olarak işaretlenmez ancak diğer tüm durumlarda, adın çoğul olması morfolojik olarak işaretlenmektedir (Hieber, 2007: 23).

Çokluk ekleri; İngilizce, Rusça ve Türkçede sayılabilirlik ve sayılamazlık kavramları semantik olarak bulunmaktadır. Genellikle Türkçede çokluk, katı ve basit bir kurala göre yapılmaktadır. Bu işlem, sözcüğün sonuna -lAr eki eklenerek yapılır. Ancak sayılamaz adlar için bazı istisnalar bulunmaktadır.

- Türünün tek örneği olan nesnelere ve olayların adları sayılamayan adlar olarak kabul edilir ve yalnızca tekil olarak kullanılır: *Güneş, gökyüzü*.
- Sıvı, toz, hava, gaz, vb. adlar sayılamaz adlardır. Ancak Türkçede (Rusça ve İngilizceden farklı olarak) *toz – tozlar, kum – kumlar, su – sular, hava – havalar, kan – kanlar* gibi kullanımlar mevcuttur. *Bir çay, iki çay, üç çay* denildiğinde, çay adet olarak

sayılamaz. Sayılarla belirtilerek çay bardağından bahsedilir. “*Sular kesildi*”, “*Elektrikler kesildi*”, “*Çaylar geliyor*”, “*Havalar ısınıyor*” gibi kullanımlarda da çokluk eki ana işlevinde bulunmamakta ve farklı anlamlar taşımaktadır.

Lars Johanson, Türkçedeki çokluk kullanımının ‘bireyselleştirici’ ve ‘kuvvetlendirici’ olmak üzere iki temel işlevi olduğunu, sayılabilen ve sayılamayan varlıklara karşı kullanıldığını belirtir. Türkçede çokluk eki sayılabilen varlıklarla birleştirici bir şekilde kullanılır: *At-lar* ‘teker teker’, sayılamayan varlıklarda ise kuvvetlendirici bir rol oynar: *Su-lar* ‘çok su’ (Johanson, 2007: 97). Türkçede diğer dillerden farklı olarak bazı soru sözcüklerinin çokluk eki alması, çokluğun ‘bireyselleştirici’ görevi olarak yorumlanabilir. Örneğin; *ne, kim, nere- nasıl* gibi soru sözcüklerini *Ne-ler gelmiş başına? Kim-lerle birlikteydiniz? Nere-ler-i gezdiniz? Babaannelerin nasıl-lar?* olarak biçimlendirilebilir. Örnek cümlelerdeki *Neler* soru sözcüğü karşı tarafın ne gibi olaylar, ne tür olaylar yaşadığını öğrenmek için; *Kimlerle* soru sözcüğü ise karşı tarafın hangi şahıslar ile zaman geçirdiği hakkında bilgi almak için; *Nereleri* soru sözcüğü karşı tarafın hangi yerleri, mekânları dolaştığı merak edildiği için, *Nasıl-lar* soru sözcüğü ise karşı taraftaki kişilerin durumlarını öğrenmek için kullanılmaktadır. Bundan ötürü soru sözcüklerine soruya neden olan objeleri birleştirmek için çokluk eki eklenmektedir.

Türk dillerinde çokluk ekleri diğer sondan eklemeli dillerdeki gibi sabittir. Sözcük köküne çokluk eki eklendiğinde kökte değişiklik görülmez: *İnsan-lar, gül-ler, qağaz-dar* (Kaz. kağıtlar). Adlardan önce sayı/miktar ifade eden sözcükler gelirse çokluk eki eklenmez: *İki kitap* (iki kitaplar değil), *birkaç gün* (birkaç günler değil) vs. Ama bükümlü dillerde bu özellikler yoktur. Örneğin, Rusçada genellikle çokluk -ı, -i eki ile işaretlenir ve bazı sözcük kökleri değişir: *stih* (şiiir) – *stihı* (şiiirler), *mechta* (hayal) – *mechty* (hayaller) vs. Bükümlü dillerde çokluk kategorisi, sayı / miktar ifade

eden sözcükler ile çokluk eklerinin aynı zamanda kullanılmasıyla belirtilir: *tri druga* (üç arkadaş{lar}), *pyat' dnei* (beş gün{lr}) vs.

Dünya dillerinde farklı ekler ve sözcüklerle ifade edilen çokluk kategorisi, yukarıda belirtildiği gibi sadece adlarda değil zamirlerde de kullanılmaktadır. İnsanın doğuştan belli bir kavramları sıralamak, saymak gibi özellikleri vardır. Bundan ötürü kendimizi daha iyi anlatabilmemiz için, karşıdaki kişiye istediğimizi tarif edebilmemiz için çokluk kategorisi sıkça kullanılır.

2.3.2. İyelik kategorisi

İyelik, bir nesnenin diğer bir nesneye veya kişiye ait olduğunu, bağlı olduğunu tanımlayan evrensel dil kategorilerinden biridir (çokluk, belirlilik / belirsizlik, vb. gibi) (Kaksin, 2017: 3).

İlk dilbilgisi çalışmalarının başlangıcından bu yana iyelik kategorisi, öğrenilmesi gereken zorunlu bölümlerin ayrılmaz bir parçası olmuştur. Türk dillerindeki iyelik kategorisini ifade etmenin yöntemleri şu şekildedir: morfolojik, sözdizimsel ve karmaşık (Dmitriev, 1948; İskhakov ve Palmbakh, 1961; Musayev, 1964; Baskakov, 1975 vb). Türk dillerinde iyelik kategorisinin anlamı genellikle iki ögelik iyelik yapısında gerçekleşir, yapının ilk bileşeni sahip olan varlık ve ikinci bileşeni sahip olunan nesnedir. Ama bazı durumlarda parça bütün ilişkisini, akrabalık ilişkisini, yakınlık ilişkisini de belirtir: *Ali'nin annesi*, *ağacın yaprağı* vb. İyelik kategorisi, dillerin karakteristik özelliklerine göre (sahip olmak, iyelik, aitlik) belirli birimlerle ve bunların kombinasyonlarıyla farklı şekillerde gösterilebilir. Bu kavramsal dil kategorisinin gerekliliği, önemi ve evrensel doğası tüm dil ansiklopedilerinde, referans kitaplarda, sözlüklerde vurgulanmaktadır (örn. bkz: Zhurinskaya, 1990). İyelik (aidiyet) kategorisinin varlığı, Türk dilleri de dahil olmak üzere tüm Altay dillerinin en karakteristik özelliğidir. Örneğin, Rusça ve İngilizcede iyelik kategorisi içeriksel olarak vardır ancak morfolojik olarak Türk dillerindeki gibi görünmemektedir. Örneğin, *benim*

arkadaşım dediğimizde hem *benim* hem 1.tekil şahıs iyelik kategorisi (-ım) sahiplik belirtmektedir. *Benim arkadaşım* dediğimizde de, *arkadaşım* dediğimizde de sahiplik anlamı vardır. Ancak Rusçada ve İngilizcede iyelik sadece *benim* (*moy, my*) ile belirtilmektedir: *moy drug, my friend* (*benim arkadaş*).

Türkçede iyelik kategorisi iyelik ekleriyle işaretlenerek eklendiği adın kime ait olduğunu belirtir. İyelik eklerinin temel görevi bir ilgi grubunda kişi ve sayıyı vermektir (Uzun 2004: 138).

Adlara gelen iyelik biçimbirimlerin tasnifi aşağıdaki gibidir:

- Ben (I. tekil kişi); -(X)m
- Sen (II. tekil kişi); -(X)n
- O (III. tekil kişi); -I/-U; -sX
- Biz (I. çoğul kişi); -(X)mXz
- Siz (II. çoğul kişi); -(X)nXz
- Onlar (III. çoğul kişi); -lArI.

Türkçedeki bazı soru sözcükleri, iyelik eklerine göre şu şekilde biçimlenmektedir:

- Ne-s-i? Ne-y-iniz?
- Nere-m? Nere-si?
- Ne kadar-ı?
- Kim-im? Kim-leri?
- Hangi-s-i? Hangi-leri?
- Kaç-ı?

Soru sözcüklerinin iyelik eklerine göre biçimlenmesinde iyelik ekleri, genelde sahiplik ve aitlik işlevinden ziyade bağılılık anlamı üstlenmektedir. Bu sebepten dolayı bazı soru sözcükleri (*Hangi, Kaç, Ne kadar*), 1. ve 2. şahıs iyelik eklerini almamaktadır.

Örneğin; *Size hangi-s-i-n-i getireyim? Bugün ayın kaç-ı? Ne kadar-ı-n-ı istiyorsunuz?* cümlelerindeki soru sözcüklerine eklenmiş olan iyelik ekleri, bu soru sözcüklerinin ilişkili olduğu sözcüklerle bağlantısını belli etmektedir.

Size hangi-s-i-n-i getireyim? = Size (elbisenin) → hangisini getireyim?

Bugün kaç-ı? = Bugün (ayın) → kaç-ı?

Ne kadar-ı-n-ı istiyorsunuz? = (Paranın) → ne kadarını istiyorsunuz?

Banguoğlu, iyelik eklerini almış adların, kendisinden önce gelen sözcüklere aitlik anlamı kattığını belirtir (Banguoğlu, 1990: 361). Böylelikle iyelik eklerinin, eklendikleri adın bağlantılı olduğu diğer nesneyi belirttiği fark edilir. Yukarıdaki örneklerde de iyelik ekleri bu işlevde bulunmuştur.

Hangi, Kaç, Ne kadar soru sözcüklerinin 1. ve 2. çoğul şahıs iyelik ekleri ile kullanımında ise iyelik eklerinin kişi ekleri ile uyumu fark edilir. Örneğin, *Hangi-niz geleceksiniz?* örneğinde *-niz* eylemi yapan kişiyi belirtmektedir. *Kaç-ımız-ı çağırılmışlar?* cümlesinde ise *-ımız* tümün parçasını (*bizim kaç-ımız-ı*) belirtmektedir.

İyeliğin ifadesinde temel yol aşağıdaki şekilde gösterilebilir:

{sahip olan+ilgi durumu+sahip olunan+[İYEL.] + HÂL + (var/yok)/YÜKfi}

(Mehmet, 2007: 96).

2.3.3. Durum kategorisi

Durum, sözdizimsel bağımlı öge yaratan gramer kategorisidir (Melchuk, 1998: 313-371). Ama Plungian'a göre durumun işlevi, sadece sözdizimsel bağımlılık yaratmak değildir. Eğer öyle olsaydı dünya dillerinde bağımlı ve bağımsız sözdizimsel konum iki durumsal gramma (падежная граммема) olurdu (Plungian, 2011: 86). Durum kategorisi hakkında yapılan çalışmaların bazılarında bu konuda belirsizlikler bulunmaktadır. Bu belirsizliklerin bir sebebi de ad durumlarının sadece biçimsel işlevleri üzerinde durulmasıdır. Ad durumlarının diğer işlevleri, birçok dillerde

durumun önemli (bazen tek) sözdizimsel çekim kategorisi olmasıyla ilgilidir. Normalde birçok dilde ad durumları sayısı dört ve sekiz arasındadır. Demek ki durum kategorisi sözdizimsel bağımlılık dışında, o bağımlılığın çeşitlerini de belirlemektedir. Durum, karışık anlamsal-sözdizimsel kategoridir. Onun anlamsal yönleri, belli bir durumsal grammeme (padejnaya grammema) ve dilin ad durum sistemine bağlıdır. Birçok dilbilimsel teorilerde durum, ‘sözdizimsel’ ve ‘anlamsal’ olarak çeşitlendirilmiş (bu terminoloji E.Kuriloviç’e aittir). Bazı dillerde durumun anlamsal yönleri belirgin olsa da çoğu dilbilimci bu teoriyi doğru bulmamaktadır (Plungian, 2011: 87). Çoğu dillerde durum, adların ana (ve neredeyse tek) sözdizimsel çekim kategorisidir. Adın çekimlenmesi ve geleneksel gramer terminolojisindeki durum kategorisine göre değişim aslında eş anlamlıdır. Plungian; durumu, kullanımın anlamsal yönleri daha fazla veya daha az belirgin olabilen karışık bir semantik-sözdizimsel kategori olarak tanımlamaktadır (Plungian, 2003: 163-164).

Türkçe, yapı bakımından eklemeli dil olduğu için ad durumlarının büyük bir önemi vardır. Dilbilgisi çalışmalarında, terim sözlüklerinde ve konuyla ilgili bilimsel yazılarda durum kategorisi eklerinin sayısı ve terimleri konusunda alanyazında bir birlik yoktur.

Tahsin Banguoğlu’nun ad durumlarını sınıflandırması aşağıdaki gibidir:

1. İççekim hâlleri: Adların 6 iççekim hâlleri vardır. Bunlar kim? soru zamirinin beklenen cevabına göre adlandırılır. [‘kim hâli (ev)’, ‘kimi hâli (ev-i)’, ‘kime hâli (ev-e)’, ‘kimde hâli (ev-de)’, ‘kimden hâli (ev-den)’, ‘kimin hâli (evin)’].

2. Dışçekim hâlleri: Daha az işlek çekim eklerine dışçekim ekleri denir. Adların dört dışçekim hâli vardır. Bunlarda kim? soru zamirinin beklenen cevabına göre adlandırılır. [‘kimle hâli (ev-le)’, ‘kimce hâli (ev-ce)’, ‘kimli hâli (ev-li)’ ve ‘kimsiz hâli (ev-siz)’] (Banguoğlu, 1990: 326-329).

Muharrem Ergin, durum terimi yerine hâl adlandırmasını kullanmaktadır. Ergin, çalışmalarında durum kategorisini, adların cümlede ya da sözcük öbeklerinde farklı ilişkilerde bulunmasına sebep olan çekim ekleri olarak tanımlamaktadır. Türkçede adların sözdizimsel birimdeki dilbilgisel işlevlerine göre şöyle tasnif etmektedir (Ergin, 2012: 226-228): Nominatif, genitif, akkuzatif, datif, lokatif, ablatif, instrumental, ekvatif, direktif.

Samoyloviç, ‘Kratkaya uçebnaya grammatika sovremennogo osmanskogo turetskogo yazıka’ adlı kitabında Türkçedeki bütün adların ve ad-eylemlerin durum eklerini alabileceklerini, ama zamirlere durum ekleri eklendiğinde başkalaşmanın olduğunu belirtmektedir. Samoyloviç’e göre durum ekleri hem tekil hem çoğul hâldeki sözcüklere eklenir (Samoyloviç, 2002: 61-62). Bununla Samoyloviç, diğer dillerde adların durum eklerine göre çekimlenmesinin morfolojik çeşitleri, Türkçede ise adların durum eklerine göre çekimlenmesinin fonolojik çeşitlenmesi olduğunu kastetmiştir. Örneğin, Türkçe ve Rusça *kitap*, *kurt* sözcüklerinin belirtme ekine göre çekimlenmesini aşağıdaki gibi sıralayabiliriz:

- *kniga* (kitap) – *knigu* (kitab-ı)
- *knigi* (kitap-lar) – *knig* (kitap-lar-ı)
- *volk* (kurt) - *volk-a* (kurd-u)
- *volki* (kurt-lar) – *volkov* (kurt-lar-ı).

Diğer dillere nazaran Türkçede (genel olarak Türk dillerinde) çoğul adların durumlara göre çekimlenmesi, morfolojik olarak tekil çekimden farklı değildir ve tek bir yöntemle (aynı durum eklerinin eklenmesi) gerçekleştiği fark edilir. Rusçada adlar cinsiyete bağlı olarak durum eklerine göre çekimlenmektedir ve gruplara ayrılmaktadır (1,2,3 skloneniye).

Ad tabanı, Rusçada yalın ya da vokatif durumda olmaktadır. Türkçede ilgi durumu, belirtme durumu, yaklaşma durumu, bulunma durumu, çıkma durumu gibi beş durum olduğu belirtilir (Samoyloviç, 2002: 61-62).

Konstantin Lübimov, ‘Türkçe’de Kaç İsim Hali Var?’ başlıklı makalesinde Türkçe’de adın ‘asıl hâl (ev)’, ‘geçiş hâli (evi)’, ‘iyelik hâli (evin)’, ‘istikamet hâli (eve)’, ‘yer hâli (evde)’, ‘çakış hâli (evden)’ olmak üzere altı hâlinin olduğunu belirtmektedir (Lübimov, 1959).

Bu tezde alan uzmanlarınca genel kabul gören yönelme, bulunma, ayrılma, vasıta, eşitlik, yalın, belirtme ve tamlayan terimleri tercih edilmiştir.

Durum, soru sözcüklerinin biçimlenmesinde sıkça başvurulan çekim kategorisidir. Türkçede eylemler bağlantılı olduğu sözcüklere durum kategorisini yüklemektedir. Bu sebepten dolayı durum kategorisine göre çekimlenen soru sözcükleri farklı gramatikal anlamlar taşır ve farklı sözdizimsel işlevlerde bulunur. Soru sözcüklerinin durum kategorisine göre çekimlenmesi çalışmamızın diğer bölümlerinde detaylıca ele alınacaktır.

Yukarıdaki tartışmalardan varılan sonuç Türkçede özneyi işaretleyen yalın; nesneyi işaretleyen belirtme; tümleçleri işaretleyen yönelme, bulunma ve ayrılma; adların oluşturduğu öbek yapıdaki göstericiyi işaretleyen tamlayan, bunlara ek olarak vasıta ve eşitlik durumu olmak üzere sekiz ad durumunun olduğu kabul edilmektedir.

2.3.3.1. Yalın durum

Yalın durum; ad ve ad soylu sözcüklerin, ad durumlarının bir çeşididir. Türkçede ve birçok dilde yalın durum eksizdir. Ad durumlarından biri sayılıp da ek almayan yalın durum, durum sisteminde karışıklıklara sebep olmaktadır.

Durum sisteminde yalın durum özel bir yere sahiptir. Diğer durumlar sözcüklerin dilbilgisel bağımlılığını gösterir ama yalın durumun böyle bir bağımlılık göstermemesi

onu diğerk durumlardan ayırır. Mikhalchenko, yalın durumun özneyi tanımladığını öne sürer. Bu yüzden de niteliksel veya koşullu ilişkileri, nesneyi ifade eden diğerk durumlardan farklı olduğunu söyler (Mikhalchenko, 1973: 71).

2.3.3.2. Yönelme durumu

Türkçede yönelme durumu + (y)A ekleriyle işaretlenir. J.V. Mordkovich makalesinde, Türkçedeki yönelme durumunun genel anlamı, Rusçadaki ile aynı olduğunu, yani eylemin yönlendirildiği objeyi belirttiğini ifade eder. Bu durumun sorusu *kime? niye? neye? nereye?* olduğunu söyler: *kime? – Kitabı kime verdin? – Arkadaşıma.* Bununla birlikte, Türkçedeki yönelme durumu, Rusçadaki yönelme durumundan temel bir farklılığa sahip olduğunu öne sürer. Çünkü Türkçede bu durum kategorisi, *nereye* sorusuna cevap vererek sadece canlı nesnenin değil cansız nesnenin de hareket yönünü gösterdiğini belirtir (J.V. Mordkovich, 2011: 69). Birçok dilde yönelme durum eki,

- 1) Eylemin *neye* veya *kime* yönelik olduğunu,
- 2) Eylemin yönünü belirler.

Bazı dillerde ad ve sıfat üzerindeki yönelme durumu farklı biçimde görünür. *Ben kardeşime kitabı veriyorum* ve *Ben ona kitabı veriyorum* örneklerinden fark ettiğimiz gibi fonetik kurallara (ünlü uyumu) göre Türkçede yönelme durumunun eki -a/-e şeklinde ortaya çıkmaktadır.

2.3.3.3. Belirtme durumu

Belirli bir olaylardan, eylemlerden yakından etkilenmiş olan nesnelere ifade eden belirtme kategorisi için bazı dillerde (İng. the, Fr. le/la, Ar. el, gibi.) ayrı bir belirlilik takısı/eki (harf-i tarif, definite suffix) kullanılmaktadır. Bilindiği üzere Türkçenin herhangi bir tarihî döneminde belirlilik kategorisini işaretleyen ayrı bir ek

kullanılmamıştır (Başdaş, 2009: 635). Belirtme ya da yükleme durumunda önemli olan eklendiği ekin eyleme etki eden ikinci vasıta olmasıdır. Burada eklenen çekimlik birim eylemin geçişli olması bakımından bir sinyal göndermektedir (Eyi, 2022: 60). Cümlede, belirtme durumu ekini alan ad ile ilişkili eylem geçişlidir: *Hangisini almak istiyorsun? Ne almak istiyorsun?* örnek cümlelerinde *hangisi*, *ne* soru sözcükleri *istemek* eyleminin nesnesi konumundadır. Böylece adlara belirtme durumunu yükleyen eylemleri geçişli eylemler (düşünmek, bilmek, sevmek, görmek vs), adlara belirtme durumundan başka durumları yükleyen eylemleri ise geçişsiz eylemler (koşmak, uyumak, bakmak vs) diye gösterebiliriz.

Adlara belirtme durumunu yükleyen eylemlerdir. Eylemlerin doğrudan etkilediği adlar belirtme durumunda bulunurlar (Ergin, 2012: 231-232). *Hamza kim-ler-i görmüş?* cümlesinde *görmüş* eylemi, öznesine (*Hamza*) eyleme yalın durumu, nesnesine ise (*kimleri*) belirtme durumunu yüklemektedir. Türkçede belirtme durumu -I biçim birimiyle işaretlenir veya eksizdir. Adlara belirtme durum eki getirilmediği zaman cümlede kavramsal nesne olarak, belirtme durum eki getirildiğinde ise belirli bir nesne olarak görünmektedir. Örneğin, *Ne düşünüyorsun? Ne istiyorsun? Ne yapıyorsun?* gibi sorularda aslında *düşünmek*, *istemek*, *yapmak* eylemleri, adlara belirtme durumu yüklemektedir. *Ne düşünüyorsun? Ne istiyorsun? Ne yapıyorsun?* sorularına *Çok şey düşünüyorum*, *Çay istiyorum*, *Temizlik yapıyorum* şeklinde de cevap verilebilir. Örnek cümlelerdeki *çok şey*, *çay*, *temizlik*; belirtme durumu yüklenerek nesne konumunda bulunan çıplak ad (bare noun) olduğu görülmekte. Bu şekilde cevap verdiğimizde -i,-ı belirtme durum ekleri gizlidir (*Çok şey(i)*, *çay(ı)*, *temizlik(i)*).

2.3.3.4. Bulunma durumu

Bulunma kategorisi, eylemin işlendiği yeri, konumu ve zamanını ifade eder. Ancak Günay Karaağaç, bulunma durumunun yer, zaman, iş, devamlılık, süreç vb. bildirme

gibi işlevlerinin de olduğunu belirtir (Karaağaç, 2012: 340). Bulunma kategorisi –TA durum ekiyle işaretlenir ve *kimde, nerede* sorularını cevaplar.

Bulunma durumu, zaman adları ile tanımlandığında kronolojik sınırların değerini ifade eder: *on yılda, beş günde, saat 4'te* vs. Örneğin, *kaç* soru sözcüğü bulunma eki aldığıda (*kaçta*) *ne zaman* soru sözcüğü ile yakın anlam belirtir. Ancak *kaçta* sorusu *ne zaman* sorusuna göre daha net bir cevap gerektirir: *-Kaçta geleceksin? - Dört buçuk gibi*. Burada fark edildiği gibi karşı taraf net bir saat aralığı söyler. Ama *Ne zaman geleceksin?* diye sorulduğunda *Yarım saate geliyorum* diye geniş bir cevap alınır. *Nere-* soru sözcüğünün bulunma durumundaki *nere-de* biçimi ayrı sözcüğü olarak da kabul edilmektedir.

2.3.3.5. Ayrılma durumu

Ayrılma durumu; eylemin başlangıcını, başlangıç noktasını, yerini, mekânını ifade eder. Türkçede ayrılma durumu -TAn ekleri ile belirlenir. Adlara ayrılma durumunu eylemler, edatlar ve sıfatlar yüklemektedir. Örneğin, *Nereden geliyorsunuz?* soru cümlesinde *gelmek* eylemi *nere-* soru sözcüğüne mekândan ayrılma, çıkma anlamını yüklemiştir. *Ne zamandan beri böyle oldu?* cümlesinde ise *beri* edatı *ne zaman* soru sözcüğüne eklenmiş olan ayrılma durumuna kaynak rolünü yükleyerek eylemin başlangıcını sorgulamaktadır. *Herkesten akıllı olduğunu düşünüyor* cümlesinde ise *akıllı* sıfatı *ada* ayrılma durumu ekini yükleyerek karşılaştırma, kıyaslama anlamını kazandırmıştır.

Türkçedeki ayrılma durumunun adlara aşağıdaki gibi anlamlar yüklediği varsayılır:

- Kaynak: Ayrılma durumundaki ad eylemin kaynağını gösterir. Örneğin, *Annemden mektup geldi. Sütü pazardan almak daha iyi.*

- Bütünlük ve kısımlık: Bir bütün olarak algılanan, belirli bir parçası kendisinden ayrılmış adları belirtir. Örneğin, *Çayından bir yudum içerek konuşmasına devam etti. Ekmekten sadece bir parça almış oldu.*

2.3.3.6. Tamlayan durumu

Tamlayan kategorisi, bir adın diğer ad ile ilişkisini ya da ona aitliğini bildirir. Ad, eylem ile tamlayan durumu araçlığında bağlanmadığı için bu duruma sadece adlarla ilişkili durum denilemez. Bazı dillerde (örneğin Rusça) tamlayan durumu gramatik kaynak (istoçnik) statüsünde olmaktadır. Bu yüzden tamlayan çekiminin kullanımı çok geniştir. Türkçede ise tamlayan durumu ‘Kimin? Neyin?’ sorularını cevaplar ve -nXn/-Xn ekiyle işaretlenir. Adlara tamlayan durumu yükleyen adlar olduğu varsayılmaktadır. Birinci teklik ve birinci çokluk zamirine eklendiğinde sesbilgisel değişimlere uğrayarak tamlayan eki adlara +im olarak eklenir. Tamlayan durumu, adlara aitlik anlamını yüklediği gibi soru sözcüklerinin de cümledeki diğer adlarla ilişkisini belirtmektedir. *Bu kimin defteri? Hangisinin kalemi? Nerenin elması?* örnek cümlelerinde tamlayan durumu kaynak anlamını ve parçacıl tanımlık yapısı içerisinde olduğunu belirtmektedir. *Senin neyin var?* cümlesinde ise aitlik ifade etmektedir.

2.3.3.7. Vasıta durumu

Vasıta durumundaki sözcükler, bir eylemin neyle ve kiminle yapıldığını belirtir. Türkçede vasıta durumu +(y)lA ekiyle karşılanmaktadır.

Vasıta durumunu adlara eylemler yüklemektedir. Örneğin, *Yemeği neyle yedin? Kiminle konuşuyordu?* cümlelerinde yemek ve konuşmak eylemleri kendisinden önce vasıta durumundaki adı istemektedir.

Dalgın olduğu için onları da okumadığı tüm kitaplarla birlikte kutuya attı. Zavallı kadın, çocuğuyla beraber yere düştü örnek cümlelerinden adlara vasıta durumunu edatların da yüklediği fark edilir.

Kazakçada vasıta durum eki (-men/-ben/-pen) olan ve “men, ben, pen” bağlaçları mevcuttur. Durum eki olarak vasıta çekimlenmesi “men/ben/pen” ekleri ile yapılır ve eylemin kiminle, neyle birlikte yapıldığını belirtir ve o adla birleşik yazılır: *Men dosımmen dop oynadım* (Ben arkadaşımınla top oynadım). Bağlaç hâlindeki *men/ben/pen* ise sadece adları bağlar ve ayrı yazılır: *Aynur men Aysel kitap okıp otır* (Aynur ile/ve Aysel kitap okuyorlar). Türkçedeki ile, +(y)LA ekleri hem durum eki hem bağlaç görevinde bulunmaktadır. İle, -la, -le ekleri daha çok durum eki olarak tanımlanmaktadır. Ancak Türkçede *ile* bağlacı, birlikte ve beraber edatları ile kullanıldığında daha çok vasıta anlamını taşımaktadır. *Ahmet’le Eda eve geldi* ve *Ahmet eve Eda ile birlikte geldi* örnek cümlelerin 1.cümlesinde *ile*, *ve* bağlacı görevinde ise 2.cümlede vasıta anlamını taşımaktadır.

3. SORU SÖZCÜKLERİ

Soru, bir nesne veya olay hakkında bilgi eksikliğini ortadan kaldırmak veya azaltmak için bir cevap veya açıklamayı teşvik eden ifadedir. Sorular, farklı dillerde genel olarak soru sözcükleri, soru ekleri veya parçacıkları, ses tonu (Rusça, İngilizce), sözcük sırası değişiklikleri gibi dil araçlarıyla yapılır. Buna göre soruların farklı biçimleri ve türleri vardır. Soruların, oluşturulma şekilleri farklı olsa da işlevleri aynıdır. Dilbilimcilerin bazıları soruları yapısal özelliklerine göre, bazıları beklenen cevabın niteliğine göre sınıflandırmıştır. Kornfilt (1997), Göksel ve Kerslake (2005) tarafından soru kategorisi, yapısal açıdan *evet/hayır soruları*, *ne soruları*, *yansıma sorusu* olmak üzere üç alt kategoride incelenmiştir (Kornfilt, 1997: 5-36; Göksel, Kerslake, 2005: 289-309). Uzun (2000), soru tümceleri üzerine yaptığı incelemede, yukarıdaki soru türlerine bir de ‘*ezgi sorusu*’nu ekler (Uzun, 2000: 302).

Soru cümlesi, bir sorunun ifade edilmesi ve sözdizimsel formülasyonu olarak işlev görür. Dilbilimde, soru kavramının çeşitli tanımları bulunmaktadır. Soru kriterleri; 1) soru birimlerinin yapısı (formu), semantiği (anlamı) veya pragmatizmidir (edimbilimi). Dilbilimcilerin yaklaşımına bağlı olarak, sınıflandırmalarda genellikle kriterlerin karışımı ya da sadece bir kriter tercih edilir.

Soru kavramı, en geniş İngilizcede çalışıldığı için İngilizce üzerinden tipolojik özellikleri sıralanmıştır: 1) Genel Soru (General Question veya Yes-No Question); 2) Alternatif Soru (Alternative Question); 3) Eklenti Sorusu (Disjunctive Question, Tag-question veya Tail-question) ve 4) Özel Soru veya Ne-Sorusu (Special Question veya Wh-question) (Ugarova 2011: 9). Böyle bir sınıflandırma, soru cümlesinin yapısına (biçimi) bağlı olarak yapılır. İngilizcedeki soru formlarının önemli olmasına rağmen böyle bir açıklama, soru kavramının bütünsel bir resmini veremez çünkü bu durumda soru cümlesinin içeriğine bağlı olarak ek anlamlar kazandığı ve çeşitli işlevlerde bulunduğu göz ardı edilir.

I.P. Ivanova, V.V. Burlakova, G.G. Pocheptsov tarafından belirtildiği gibi, soruların sınıflandırılmasında biçimsel ve anlamlı özellikler dikkate alınır. Biçimsel özellikler: 1) tonlama; 2) ters çevrilmiş sözcük sırası; 3) soru sözcükleri ve zamirleri. Sözcüksel olarak değil, yapısal olarak ifade edilen sorunun sorulma nedeni, anlamlı özellik diye yorumlanabilir. Çünkü sözlüksel olarak soru sözcüğü, bildirim cümlesinde birincil işlevi dışında çok sık kullanılır. Dilbilimciler, ayrıca tonlamanın bir soru cümlesi oluşturmak için en «güçlü» araç olduğunu, tonlamanın yapıya hâkim olduğu ve sadece bir tonlamanın yardımıyla bir bildirim cümlesinden veya cümle kısmından bir soru cümlesi oluşturulabileceğini belirtmektedirler. Biçimsel ve anlamlı özelliklere dayanarak dilbilimciler sorunun iki türünü belirlerler: genel soru ve özel soru. Her birinin de alternatif, alternatif olmayan ve eliptik çeşitlerini ayırt ederler (İvanova İ.P., Burlakova V.V., Pocheshev G.G. (1981: 177-181). E.V. Paducheva da benzer sınıflandırma ortaya koyar. Onun sınıflandırmasının tek farkı, alternatif soruları genel ve özel sorulardan ayırmasıdır (Paducheva, 1985). T.Givon (1993: 241) ve S.Greenbaum (1996: 46-48) da aynı sınıflandırmaya bağlı kalırlar, sadece işlevsel bir konumdan ifadelerini genel (Yes-No questions) ve özel (Wh-questions) sorular şeklinde bulan retorik soruların da olduğunu gösterir.

David Crystal, üç tip sorudan bahseder: Genel Soru (Yes-No questions), Özel Soru (Wh-questions) ve Alternatif Soru (Alternative questions (or bağlacı)). Bu türlere ek olarak, soru sözcüklerinin birkaç çeşidini gösterir: Ünlem Soruları (Exclamatory questions), Retorik Sorular (Rhetorical questions), Eklenti Soruları (Tag questions, Tags, eh? (OK? Right? ay? eh?), Yansıma soruları (Echoes) (David Crystal 1995: 218).

M.Y.Blokh (1983), R. Querk (1972), Rodney Hiddleston ve Jeffrey Pullum (2002) gibi araştırmacılar, soru cümlesi/ifadesini cevabıyla bağlantılı olarak incelemeyi önermektedirler. Rodney Hiddleston ve Jeffrey Pullum, soruları anlamsal ve pragmatik kriterlere göre sınıflandırır. Soru, cevapla bağlantılı olarak ele alınır, çünkü cevap

sorunun amacını belirtir. Bu nedenle cevabın, *Cevap (Answer) (cevap – semantik)* ve *Yanıt (Response) (yanıt – pragmatik)* olarak ayrıldığı fark edilir. Araştırmacılar, cevap (answer) ile yanıt (response) arasında fark olduğunu iddia ederler. Soruya verilen net cevap, ‘doğru cevap’tır. Tam anlamıyla sorunun cevabını karşılamayan ise ‘yanıt’tır. Anlamsal soru, “evet – hayır” biçiminde kesin cevap ister. Pragmatik sorunun ise farklı cevapları olabilir. Bu yüzden Huddleston ve Pullum aşağıdaki gibi 6 soru tipini gösterirler: Polar questions, Alternative questions, Variable questions, Direction questions, Biased questions, Echo questions (R. Huddleston, G.K. Pullum 2002: 865-866).

M.Y.Blokh, soruları iletişimsel amaçlara değil, çıkarımsal cevaplara dayanarak sınıflandırır. M.Y.Blokh, soru yanıtlayan ifadeleri üç türe ayırır: 1) Her zaman sözlü olarak cevaplanan ifadeler; 2) Düzenli yanıt eylemine neden olan ifadeler; 3) Konuşmayı sürdürmek için kullanılan ifadeler (Blokh 1983: 253).

S.S. Shimberg, soruları metindeki konuşlandırılma aşamasında (gerileyen ve ilerleyen) dikkate alır. Gerileme işlevi genellikle geçmiş iletişimin bir devamıdır ve bağlaçlar, zamirler ve artikeller yardımıyla ona atıfta bulunulur. Sorunun ilerleyici işlevi, sorunun kendisinde bulunur ve iletişimin devamını gerektiren bir başlangıç olur. Böylece, S.S. Shimberg, sorunun olası üç hedef rolünü tanımlar: Başlatıcı, süreklilik ve kesinlik (Shimberg, 1998: 7). İletişimsel sınıflandırma açısından, sorular arasında iki ana grup ayırt edilir: Bilinmeyen bilgileri açıklığa kavuşturmayı amaçlayan uygun sorular ve bunun dışındaki durumları sorgulayan yani uygun olmayan sorular. Bu tür sorular, bir varsayımı, eylemin ne durumda olduğuyla ilgili bir tahmin, bir gerçek beyanı, bir talebi ifade edebilir ve bir iletişim kurma işlevini yerine getirebilir (Shevchenko 2006: 2).

Birçok araştırmacı, soruları bir tür yönlendirici söz edimi olarak görür. J. Searle, soruların direktiflerin bir alt sınıfı olduğunu, çünkü bunlar konuşmacının bir yanıt

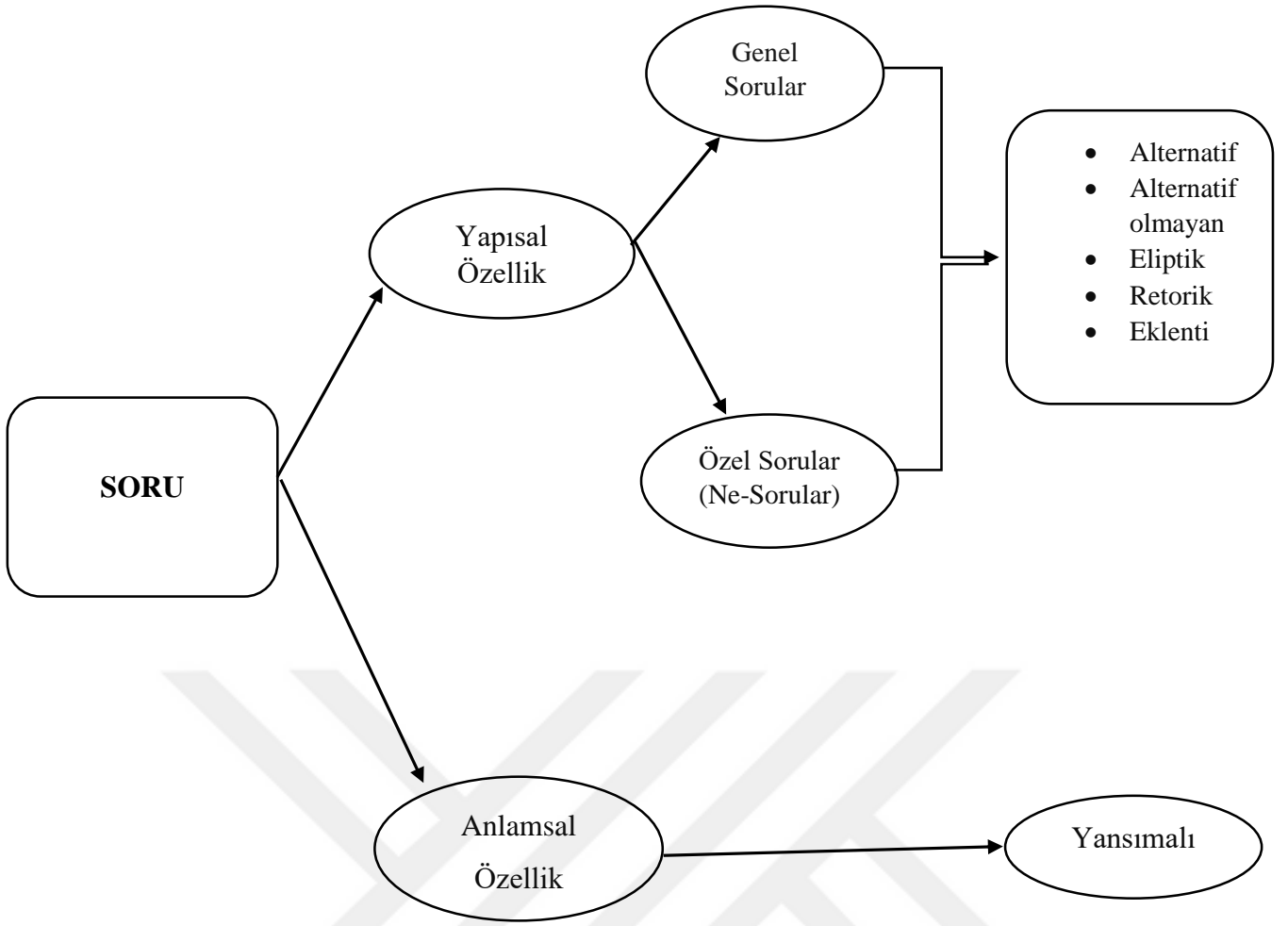
vermeye yani onu bir söz edimi yapmaya teşvik etmeye yönelik girişimler olduğunu iddia eder (Lindström 2003, 53).

Araştırmacı I. V. Vinantova, sorgulayıcı biçimde ifade edilen dolaylı konuşma eylemlerinin ilginç bir sınıflandırmasını önermiştir: sitem-sorular, teklif-sorular (bu gruba tavsiye anlamı taşıyan soruları da eklemiştir), çağrı-sorular, rica-sorular ve retorik sorular (Vinantova 2009: 31-35).

Rus dilbilim araştırmalarında da soru cümlelerinin yaklaşımı, tanımı ve sınıflandırılmasında bazı tutarsızlıklar görülmektedir. Örneğin, N. S. Valgina sorunun 3 türünü tanımlar (sorgulayıcı, emir-sorgulayıcı ve sorgulayıcı-retorik) (Valgina 2003: 68). E.N. Lindström ise pragmatik evrensel bir modele dayanan 9 soru türünü veya Rusçadaki soru kategorilerini ortaya koyar: 1) Gerçek Sorular. 2) Soruşturma soruları. 3) Sınav Soruları. 4) Didaktik sorular. 5) Görgü kuralları soruları. 6) Ön Sorular. 7) Soru Cümleleri. 8) Şüphe Soruları. 9) Oyun Soruları (Lindström 2003). Ancak bilimsel Rusça çalışmalarda soru cümlesi betimlenirken bütüncül bir yaklaşım gözlemlenmektedir.

Farklı dillerde soruyu tanımlamak için hala tek bir yaklaşım yoktur. Sınıflandırmalar, genellikle biçim, içerik veya işlevlere dayanır. Geleneksel olarak, *genel ve özel sorular* ayırt edilir ve geri kalan soru türlerinde bir tutarsızlık görünmektedir.

Yukarıda belirtildiği gibi dilbilimde soruların sınıflandırılmasında farklı görüşler ve fikirler yer almaktadır. (3) Bu sınıflandırmalara dayanarak soruları aşağıdaki gibi sıralanabilir:

Türkçe dilbilgisi çalışmalarından Nigar Oturakçı, doktora tezinde soru tiplerini aşağıdaki şekilde tasnif etmiştir:

- Doğrudan Soru (direct question)
- Soru Sözcüklü Soru (wh-question)
- Soru Ekli Soru (yes - no question)
- Düz Soru Ekli Soru (direct / neutral yes - no question)
- Onaylamalı Soru Ekli Soru (tag yes - no question)
- Seçenekli Soru Ekli Soru (alternative / disjunctive yes - no question)
- Ezgi Sorusu (questions marked only by intonation)
- Yansımali Soru (echo question):
- Yansımali Soru Ekli Soru
- Yansımali Soru Sözcüklü Soru (Oturakçı, 2012, 11-15).

Soru kavramının kapsamlı bir sınıflandırmasını yapmak zordur. Kanaatimizce, sorgulayıcı bir ifadeyi tanımlarken ve analiz ederken bütünleşik bir yaklaşıma ihtiyaç vardır. İfadenin yapısını ve semantiğini işlevle birleştirmek, biçimsel açıklamayı pragmatik yaklaşımla birleştirmek gerekmektedir.

Soru türlerinden en sık kullanılan, soru sözcüklü sorulardır. Soru sözcüklü sorular, Genel Sorular, X-Sorular ve benzeri terimlerle tanımlanır. Çalışmamızda bu yapılar, *Soru Sözcüklü Sorular* olarak nitelendirilmiştir.

Türkiye Türkçesindeki soru sözcükleri *kim, ne, nere-, hangi, kaç (kaçıncı), neden (niçin, niye), nasıl, nice/ne kadar, ne zaman*'dır. Kaya'ya göre, soru sözcüklerinin dokuz farklı işlevi vardır: “1) Kişi 2) Olay 3) Yer 4) Zaman 5) Biçim 6) Neden 7) Seçim 8) Miktar (sayılabilenler için) 9) Miktar (sayılamayanlar için)” (Kaya, 2019: 9-10). Bu çalışmada soru sözcüklerinin işlevlerine, nesnenin niteliği sorgulaması da eklenmiştir. Örneğin, “Nasıl?” soru sözcüğü nesnenin biçimi ve tavrı ile birlikte niteliğini belirtir: *Yemek nasılmiş? O nasıl biri?* sorularını sorduğumuzda *Yemek nefis olmuş, O kendi halinde sakın biri* gibi niteliği belirten cevaplar beklenir.

Emrah Görgülü, yüksek lisans tezinde Türkçede soru sözcüklerinin sadece soru öğeleri olarak yorumlanmadığını, aynı zamanda kullanıldıkları cümledeki sözdizimsel bağlamaya bağlı olarak farklı anlamlar da aldığını belirtir. (4) Türkçedeki soru sözcüklerinin değişken olduğu ve soru sözcüklerinin anlamı, karakteri onları bağlayan operatörler tarafından belirlendiği bir yapıda dış operatörler tarafından birbirine bağlandığı sonucunu çıkartır ve Türkçedeki soru sözcüklerinin listesini verir:

<i>Üye soru sözcükleri</i> (Argument wh-phrases)	<i>Eklenti soru sözcükleri</i> (Adjunct wh-phrases)	<i>B(elirleyici)-Bağlantılı soru sözcükleri</i>
<i>Kim</i>	<i>Ne zaman</i>	<i>(D-Linked wh-phrase)</i>

<i>Ne</i>	<i>Nasıl</i> <i>Niye / niçin</i> <i>Nerede</i>	<i>Hangi</i>
-----------	--	--------------

(Görgülü, 2006, 2-3).

Oturakçı, İngilizcede soru sözcükleri Wh-Words başlığı altında incelendiğini ancak Türkçede soru sözcüklerinin İngilizceye bağlı olarak Ne-Soru Sözcükleri olarak adlandırıldığını belirtir (Oturakçı, 2012: 11).

Türkçede tekil ve çoğul varlıklara aynı soru sözcükleri kullanılır. Fakat 'kim' ve 'kimler', 'ne' ve 'neler' gibi soru sözcüklerinde değişik formlara rastlanılır. Bir olayın ya da durumun yerini, zamanını, gerçekleşme biçimini ve gerçekleşme nedenini öğrenmek amacı doğrultusunda dört farklı soru sözcüğü ortaya çıkar: *nerede*, *ne zaman*, *nasıl*, *neden* (Seimund, 2011: 1022).

Dillerde nicelik olgusunda, soru sözcükleri sayılabilen ve sayılamayan nesnelere sorgulamada bir ayrım gözetilmektedir. Sayılabilen ve sayılamayan nesnelere için nicelik bildiren soru sözcükleri ayrımı göstermektedir. İngilizce gibi bazı dillerde sayılabilen adlar için *how many* gibi farklı bir nicelik birimi; sayılamayan adlar için *how much* gibi farklı bir nicelik birimi kullanılmaktadır. Lakin bu ayrımı işaretlemeyen doğal diller de bulunmaktadır (Kaya, 2019: 10).

İnsanı, nesneyi, mekânı sorgulamak için kullanılan soru sözcükleri, diğer durumları sergileyen soru sözcükleriyle karşılaştırıldığında sesbilgisel ve morfolojik olarak anlaşılması en kolay yapılardır. Birçok dilde, soru sözcükleri tek biçimbirimli formlarla işaretlenir (Seimund, 2011: 1023).

Zaman ve biçimi sorgulayan soru birimleri çoğunlukla aynı görünümü sergiler. Buna ek olarak onlar tek biçimbirimli ama çok heceli biçimlerdir (Seimund, 2011: 1023).

Morfolojik tipoloji yönünden en karmaşık yapılar ‘neden’ ifade eden soru birimleridir. Bu birimler çoğunlukla birden fazla biçimbirimden oluşurlar. Ancak İngilizce *why* soru sözcüğü tek bir biçimbirim olarak yukarıdaki genellemeye uymaz (Seimund, 2011: 1023).

Soru sözcükleri, nominal sentagmaların yerini almaktadır. Böylece ifade ifade yapımında nominal sentagmalardan daha sık soru sözcüklereine başvurulur. Bu, soru cümlelerini sadece tonlama özelliklerine göre değil, onların daha farklı ayrımlarının yapılmasında önemlidir (Jerom, 2014: 100).

Sorgulayıcı sözcükler, değiştirildikleri sözcüğün sınıfı ile ilişkilidir ve ayrıca soyutluk/somutluk, çokluk/tekil gibi bazı kategoriler tarafından belirlenir (Jerom, 2014: 103).

Soru sözcüklerinin birkaç tipolojik özelliği vardır. İnsanlar için kullanılan soru sözcükleri ile insan olmayan varlıklar için kullanılan soru sözcükleri dünya dillerinin çoğunda birbirinden ayrılır. Örneğin, İngilizcedeki *who* ve *what*, Rusçadaki *kto* ve *çto* Türkçedeki *kim* ve *ne* sözcükleri buna örnek olabilir.

Türkçe, Çince, Japonca gibi dillerde soru sözcükleri hep cümle başında gelmez. Soru sözcükleri, soru sözcüğü olmayan muadili ile cümlede ortaya çıktığı konumda görünür. O yüzden bu diller ‘yerinde soru sözcükleri’ (wh-in-situ) olarak adlandırılır (Huang, 1982: 251).

Soru sözcüklerinden başka, hem soru cümlelerinde yardımcı unsur olarak hem tek başına soru işlevinde kullanılan belirteçler vardır. Bu belirteçler *hani*, *acaba*, *yoksa*, *bakalım* gibi sözcüklerdir.

Türkçedeki soru sözcüklerini, *ne* ile başlayanları **N- Soru Sözcükleri** ve *K* sesiyle başlayanları veya *K* sesi içerdikleri için **K- Soru Sözcükleri** olarak iki grup altında ele alarak morfolojik yapılarına göre tek biçimbirimli soru sözcükleri ve çok

biçimbirimli soru sözcükleri olarak sınıflandırıldı. (5) Çok biçimbirimli soru sözcükleri, *ne* soru sözcüğünün birleşmesiyle oluşmuştur.

Soru Sözcükleri	
<i>N-Sözcükleri</i>	<i>K-Sözcükleri</i>
Ne	Kim
Nere-	Hangi
Neden	Kaç
Niye	
Niçin	
Nasıl	
Ne kadar	
Ne biçim	
Ne tür/ Ne çeşit	
Ne âlemde	
Ne hâlde	
Ne sulara	
Ne durumda	
Ne ara	
Ne vakit	
Ne o	
Ne zaman	
Tek biçimbirimli soru sözcükleri	Çok biçimbirimli soru sözcükleri
Kim	Ne + biçim
Ne	Ne + tür/ Ne + çeşit
Nere-	Ne + âlemde
Hangi	Ne + hâlde
Kaç	Ne + sulara
Neden	Ne + durumda
Niye	Ne + ara
	Ne + vakit
	Ne + o
	Ne + zaman
	Ne + için ~Niçin
	Ne + asıl ~Nasıl
	Ne + kadar

3.1. N- Soru Sözcükleri

Ne ile başladıkları için N- Soru Sözcükleri olarak adlandırılan *ne, nere-, neden, niye, niçin, nasıl, ne kadar* soru sözcükleri soru oluşturmak için kullanılmaktadır. N-

Sözcüklü sorular cümlenin herhangi bir ögesine karşı kullanılabilir. Her şey, soruyu soran kişinin neyi bilmesine ve öğrenmesine bağlıdır. N-Sözcüklerinin ad kategorilerine göre biçimlenmesi çalışmamızın diğer bölümlerinde yer alacaktır.

3.2. 'Ne' soru sözcüğü

'Ne' soru sözcüğü, Türkçede soru için en yaygın kullanılan zamir türündeki sözcüktür. *Ne* birimli sorular genellikle somut ya da soyut varlıkları sorgulamak için kullanılır.

Önceki sayfalarda da belirtildiği üzere dillerde insan ve diğer varlıklar için ayrı soru sözcükleri bulunmaktadır. Türkçede insan için *kim* soru sözcüğü, diğer varlıklar için ise *ne* soru sözcüğü kullanılmaktadır. Türkçedeki *ne* soru sözcüğünün semantik kullanımı geniştir. Örneğin, halk arasında, '*Sen nesin?*', '*Gelinin ne doğurdu?*' cümlelerindeki gibi kullanımlar da mevcuttur. 'Ne' sözcüğü, ilk cümlede hayranlık, şaşkınlık amaçlı kullanılırken ikinci cümlede bebeğin cinsiyetini sorgulamaktadır.

Çağdaş Türkçede *ne* sözcüğü; 'hangi şey; hangi; nasıl; neden' gibi soru anlamlarını taşımaktadır. 'Ne' somut ya da soyut varlıkları sorgulamak için kullanıldığında soru, adın kendisine yöneliktir. 'Hangi şey; hangi; nasıl; neden' gibi anlamlarda kullanıldığında ise soru, adın niteliği veya belirtisi hakkında bilgi edinmek içindir. Bazen 'her şey; birçok şey' gibi genel anlamlar içererek soru sözcüğü işlevinden uzaklaşır. Böylece soru zamiri işlevinden başka belirsizlik zamiri, sıfat, soru zarfı, pekiştirme edatı, karşılaştırma edatı, bağlaç, birleşik cümle kurmak gibi farklı işlevlerde bulunur (Kalsın, 2016: 5).

Türk dilinin tarihî dönemlerinden beri yaygın kullanım alanına sahip olan *ne* soru sözcüğü, yaşayan Türk dillerinde birçok soru sözcüklerinin oluşmasını sağlamıştır. Bu delil gerekli zamirler de sözdizimsel yapıda adlar gibi ad öbeği oluşturur ve uygun konuma göre iyelik, durum eklerini hatta ihbar eklerinin de alabileceğini gösterir. *Ne* soru sözcüğünün -e yönelme durumu eki almış biçimi tarihî süreç içerisinde

kalıplaşarak sözcükbiçimden sözlükbirim hâline gelmiş ve bağımsız bir soru sözcüğü olmuştur. Ama bu durumda *ne + ye* sözcükbiçim, *ni + y + e > niye* ise sözlükbirimdir. Fonolojik farklılık da anlamsal farklılığı yaratmaktadır.

Ne soru sözcüğünün -den ayrılma durumu ekine göre çekimlenen kalıplaşmış *neden* biçimi, cümledeki kullanımına bağlı olarak bazen sözcükbiçim bazen de sözlükbirim olur. *Neden hoşlanıyorsun?* cümlesinde *ne + den* sözcükbirimse, *Neden bu kadar geç kaldın?* cümlesinde *neden* soru sözcüğü ‘niçin, ne sebepten dolayı’ anlamlarını üstlenerek sözlükbirim olmaktadır.

Türkçedeki çok biçimbirimli soru sözcüklerinin büyük bir bölümü *ne* sözcüğü ile oluşturulmuştur:

- Ne+için = Niçin
- Ne+asıl = Nasıl
- Ne+kadar
- Ne+zaman

Bu soru sözcükleri *ne* soru sözcüğüyle sadece sessel ve köken olarak bağlantılıdır her biri ayrı bir dilsel birimi sorgulamaktadır. Bu çalışmada bu birleşik yapıyı soru sözcükleri ayrı ayrı başlıklarda çözümlenmiştir.

Türkçede *ne* soru sözcüğü ile adlardan oluşturulan çok biçimbirimli diğer soru sözcükleri de mevcuttur:

- ‘*Ne biçim*’ soru sözcüğü, konuşma dilinde ‘*Nasıl*’ soru sözcüğünün negatif fikirle desteklenmiş hâlidir. Örneğin, ‘*Ne biçim insan?*’ soru cümlesinde o insana karşı bir olumsuzluk var. Bu soru cümlesini ‘*Nasıl bir insan?*’ olarak değiştirilse bu cümleden soruyu soran kişinin merakını, ilgisini, yeni bilgi almak istediği fark edilir.
- ‘*Ne tür*’, ‘*Ne çeşit*’ soru sözcükleri, ‘*Hangi*’ ile hemen hemen aynı anlamda kullanılır. Ancak ‘*Hangi*’ soru sözcüğü, ‘*Ne tür*’, ‘*Ne çeşit*’ soru sözcüklerine göre net bir cevap ister. Örneğin, *Ne tür / Ne çeşit film seversin?* sorusuna “*Komedi, Bilim Kurgu, Çizgi*

filmlerini severim” gibi geniş cevap verilebilir. Ama *Hangi filmleri seversin?* sorusuna “*Babam ve Oğlum, Hababam Sınıfı, Yüzüklerin Efendisi v.s.*” diye film adlarını söyleyerek net bir cevap verilmesi beklenmektedir. Güncel Türkçe Sözlükte ‘*Ne mene*’ soru sözcüğünün de ‘*Ne çeşit*’, ‘*Ne türlü*’ anlamında kullanıldığı belirtilmektedir (GTS). Ancak bu tür birleşik soru sözcüğünün kullanımı nadir görülmektedir.

- ‘*Ne âlemde*’, ‘*Ne hâlde*’, ‘*Ne sularda*’ ve ‘*Ne durumda*’ birleşik soru sözcükleri ‘*Nasıl*’, ‘*Hangi durumda*’ anlamlarını taşımaktadır: *Müşterilere göndermemiz gereken aylık raporlar ne âlemde?*, *Arkadaşının açtığı dava ne âlemde?*, vs. (GTS).
- ‘*Ne ara*’ ve ‘*Ne vakit*’ birleşik soru sözcükleri ‘*Ne zaman*’ anlamını taşımaktadır: *Bu sorun ne vakit çözülür?* Ancak ‘*Ne ara*’ birleşik soru sözcüğü, ‘*Ne kadar çabuk*’ anlamıyla beklenmedik ya da şaşırtıcı durumlardan, olaylardan bahsetmek için kullanıldığı fark edilir: *Ne ara gelmiş ya?* *Daha dün küçücük çocuktu ne ara büyümüş böyle?* vs.
- ‘*Ne o*’ birleşik soru yapısı, ‘*Ne var*’, ‘*Ne oluyor*’ anlamında kullanılır: *Ne o, herkes kendini suya atarsa sen de atacak mısın?* *Ne o, siz benden kurtulmak istiyorsunuz galiba!* Ancak örnek cümlelerden fark edildiği gibi *ne o*, daha çok bir şeyleri ima etmek amacıyla kullanılan yardımcı kalıp bir ifadedir.

Türkçede *ne* soru sözcüğü ile oluşan soru cümleleri de mevcuttur:

- ‘*Ne haber*’, ‘*Ne var ne yok*’ soru sözcükleri ‘*Nasılsın(ız)*’, ‘*Ne haberler*’, ‘*İşler nasıl*’ anlamını taşıyarak hâl hatır sormak için kişiye yöneltilir. Ancak bazı durumlarda ‘*Ne haber*’ soru sözcüğü, ‘*Bir şey biliyor musunuz*’ anlamında da kullanılabilir: *Ortağınızın son yaptığı değişikliklerden ne haber?* *Oğlunuzun işlerinden ne haber?* vs. (Büyük Türkçe Sözlük, 2647-2648).

Türkçede *ne + ...* biçiminde oluşan deyimsel yapılar da mevcuttur. Bu yapılardaki *ne* sözcüğü, soru anlamından uzaklaşarak farklı konumlarda görülmektedir:

- ‘*Ne yazar*’ kalıplaşmış yapısı, ‘Hükmü olur mu’, ‘Değeri var mı’, ‘Ne önemi var’, ‘*Neye yarar*’ anlamlarında kullanılmaktadır. Örneğin; *Bu saatten sonra gelmesin, ne yazar!*, *Ben yurt dışına kaçtıktan sonra, alacaklılarım olsa ne yazar!* (<https://www.dersimiz.com/deyimler-sozlugu/ne-yazar-deyimi-5123>). Ancak bu soru sözcüğü cevap istenmeyen soru cümlelerinde kullanılır. Böylece konuşmacı retorik soru ile kendi düşüncelerini değerlendirir.
- ‘*Ne yüzle*’ ve ‘*Ne cesaretle*’ yapıları, ‘Hiç utanmadan’, ‘Sıkılmadan’ anlamını verir: *Ne yüzle beni arıyorsun? Dün biz aklına bile gelmemiştik, bugün ne yüzle yanımıza geliyorsun?* vs. (<https://www.dersimiz.com/deyimler-sozlugu/ne-yazar-deyimi-5123>). Bunun gibi *ne âlâ*, *ne âlem*, *ne çare*, *ne fayda*, *ne hacet*, *ne haddine*, *ne mümkün*, vs. yapılar mevcuttur. Böyle deyimsel yapılarda *ne* soru sözcüğünün daha çok niteleme konumunda olduğu tespit edilmiştir.

3.2.1. ‘Ne’ soru sözcüğünün çokluk kategorisinde biçimlenmesi

Kaya yüksek lisans tezinde, *ne* soru sözcüğünün bir kavramı toplu biçimini sayı açısından sorguladığında, adlar gibi çokluk biçimde kullanıldığını belirtir (Kaya, 2019: 28). Ancak Kaya’nın bu tespiti, *neler* soru sözcüğünün somut adları sorguladığında geçerlidir. Örneğin, *Pazardan neler aldın?* cümlesinde verilecek cevap tahmin edilebilir. Çünkü pazardan alınabilecek şeyler sınırlıdır (meyve, sebze, kıyafet, çanta vs). Bu durumda bir kavramın etrafında sınırlı net cevap verilecektir. Ancak *neler*, adları soyut biçimiyle sorguladığında çokluktan daha çok abartı içerdiği için sınırlama olmaz. Örneğin, *Aklına neler geldi? Görüşmeyeli neler yapıyorsun?* sorularına birden fazla kavramları içeren genel cevap verilir. Bu cümleler *Aklına ne geldi? Görüşmeyeli ne yaptın?* biçimlerinde kullanıldığında yine net cevap istenen soru cümleleri ortaya çıkar. Buradan *ne* soru sözcüğünün çokluk biçimbirimini alması, sınırlı olduğunu ve farklı bir anlama sahip olduğu fark edilir.

Ne soru sözcüğünün çokluk kategorisine göre çekimlenen şeklinin tekrarlanması sonucu *neler neler* kalıplaşmış ifadesi meydana gelmiştir ve çok/çeşitli şeyler anlamını taşımakta: *Neler neler gördük, bir bilsen... Neler neler aldık!* Örnek cümlelerden fark edildiği gibi cümleye abartı anlamı katmaktadır.

Çokluk eki alan *ne* soru sözcüğünün çekimlenmesi aşağıdaki gibidir:

- *Ne?* + Çokluk + Durum: *Ne-ler-den hoşlanırsın? Ne-ler-le uğraşıyorsun?*
- *Ne?* + Çokluk + İyelik: *Ne-ler-imiz eksikti bu konuda?*
- *Ne?* + Çokluk + İyelik + Durum: *Ne-ler-i-n-den hoşlanmıştın onların?*

Örneklerden fark ettiğimiz gibi çokluk kategorisi her zaman kökten sonra gelmektedir. Diğer çekim ekleri çokluk ekinden sonra gelir. Hem morfolojik hem semantik açıdan Türkçedeki biçimlenme hiyerarşisi her zaman düzeni korumaktadır: *Ne-ler-den hoşlanırsın?* denilebilir ancak *ne-den-ler hoşlanırsın* denilmez. (6) Çokluk eki alan *ne* soru sözcüğünün çekimlenmesini aşağıdaki tabloda yer almıştır:

Çokluk eki alan <i>ne</i> soru sözcüğü	Çokluk eki alan <i>ne</i> soru sözcüğünün iyelik ekine göre çekimlenmesi	Çokluk eki alan <i>ne</i> soru sözcüğünün durum ekine göre çekimlenmesi
Neler?	1.t.ş. Neler-im?	Y.d. Neler?
	2.t.ş. Neler-in?	Yön.d. Neler-e?
	3.t.ş. -	Bel.d. Neler-i?
	1.ç.ş. Neler-imiz?	B.d. Neler-de?
	2.ç.ş. Neler-iniz?	A.d. Neler-den?
	3.ç.ş. -	T.d. Neler-in?
		V.d. Neler-le?

3.2.2. ‘Ne’ soru sözcüğünün iyelik kategorisinde biçimlenmesi

Ne soru sözcüğünün iyelik eklerine göre çekimlenmesi aşağıdaki gibidir.

Ne-y-im? *Ekin, benim ne-y-im oluyor?*

Ne-s-i? *Dünden beri ne-s-i varmış?*

Ne-y-imiz? *Ekin, bizim ne-y-imiz oluyor?*

Ne-leri? *Dünden beri ne-leri varmış?* cümlelerinde iyelik eklerinin aitlik ve sahiplik anlamını belirterek asıl görevlerinde buldukları görülür. Burada insan / varlık sınırlaması ortadan kalkar. İyelik kategorisine göre çekimlenen *ne* soru sözcüğünün hem insan (*Ekin, benim ne-y-im oluyor?*) hem de varlık (*Dünden beri ne-s-i varmış?*) için kullanılmaya başladığı fark edilir.

Ne-y-in? *Senin başkalarından ne-y-in eksik?*

Ne-y-iniz? *Sizin başkalarından ne-y-iniz eksik?* örnek cümlelerinde iyelik eklerinden önce gelen ayrılma durum ekleri, *ne* soru sözcüğünün ‘başkaları (başka insanlar)’ grubun parçası olduğunu belirtmektedir.

Ne soru sözcüğü, *ne-y-in*, *ne-s-i* gibi 2. ve 3.tekil şahıs iyelik ekleriyle sık kullanılmaktadır. Örneğin, *N’en var senin?* soru cümlesindeki *n’en* kullanımı, *ne-y-in* çekiminin kısaltılmış hâli olarak yorumlanabilir. *N’en var* kalıplaşmış sorusu ise *neyin var*, *neyiniz var* gibi birinin nasıl olduğunu öğrenmek için sorulur. *Daha nen olayım isterdin*, *Onursuzunum senin!* (Cemal Süreya) (<https://www.siir-defteri.com/turk-sairler/Cemal-Sureya/Ama-Senin/45-11>) örneğinde ise *nen* soru sözcüğünün *kimin* soru sözcüğünün yerine kullanıldığı fark edilir.

Yukarıdaki örnek cümlelerde *ne* soru sözcüğünün insanlar için kullanıldığı fark edilir: *Ekin, benim ne-y-im oluyor?* *Ekin, bizim ne-y-imiz oluyor?* Burada Ekin’in soruyu soran kişilere yakınlık derecesi, onlarla ilişkisi sorgulanmaktadır.

(7) İyelik eki alan *ne* soru sözcüğünün çekimlenmesi aşağıdaki gibi sıralanabilir:

İyelik eki alan <i>ne</i> soru sözcüğü	İyelik eki alan <i>ne</i> soru sözcüğünün çokluk ekine göre çekimlenmesi	İyelik eki alan <i>ne</i> soru sözcüğünün durum ekine göre çekimlenmesi
1.t.ş. Ne-y-im?	1.t.ş. -	Y.d. Neyim? Neyin? Nesi? Neyimiz? Neyiniz? Neleri?
2.t.ş. Ne-y-in?	2.t.ş. -	Yön.d. Neyim-e? Neyin-e? Nesi-n-e? Neyimiz-e? Neyiniz-e? Neleri-n-e?
3.t.ş. Ne-s-i?	3.t.ş. -	Bel.d. Neyim-i? Neyin-i? Nesi-n-i? Neyimiz-i? Neyiniz-i? Neleri-n-i?
1.ç.ş. Ne-y-imiz?	1.ç.ş. -	B.d. Neyim-de? Neyin-de? Nesi-n-de? Neyimiz-de? Neyiniz-de? Neleri-n-de?
2.ç.ş. Ne-y-iniz?	2.ç.ş. -	A.d. Neyim-den? Neyin-den? Nesi-n-den? Neyimiz-den? Neyiniz-den? Neleri-n-den?
3.ç.ş. Ne-leri?	3.ç.ş. -	T.d. Neyim-in? Neyin-in? Nesi-n-in? Neyimiz-in? Neyiniz-in? Neleri-n-in?
		V.d. Neyim-le? Neyin-le? Nesi-y-le? Neyimiz-le? Neyiniz-le? Neleri-y-le?

3.2.3. 'Ne' soru sözcüğünün durum kategorisinde biçimlenmesi

Ne soru sözcüğü, bulunduğu sözdizimsel konuma göre durum eklerini atanır.

'Ne' soru sözcüğünün bulunma durumu hariç durum kategorisine göre biçimlenmesi aşağıdaki gibi sıralanabilir:

Yalın durum kategorisinde: Ne? Ne-ler? 'Ne' soru sözcüğü yalın durumda kullanıldığında bir adı veya bir olayı sorgular, cevapta da yalın durum ister. Yalın durumdaki *ne* soru sözcüğü, cümlede özne konumunda yer almaktadır: *Ne pişti? Ne kırıldı?*

Yönelme durum kategorisinde: Ne-ye? Ne-ler-e? Yönelme kategorisinde dolaylı nesne/dolaylı tümleç olabilir: *Ne-ye bakıyormuş? Her gün ne-ye şükrediyorsun? Oradayken ne-ler-e maruz kaldın?* Örnek cümlelerde fark edildiği gibi *bakmak*, *şükretmek*, *maruz kalmak* eylemleri kendisinden önce gelen *ne* soru sözcüğüne yönelme durumu yüklemektedir. *Ne* soru sözcüğü *rağmen* edatı ile kullanıldığında yönelme durumu atanmaktadır: *Neye rağmen devam etmişlerdi? Rağmen* sözcüğü, adlara yönelme yüklediği gibi adı sorgulayan soru sözcüğüne de aynı durumu yüklemektedir. Yönelme durumuna göre çekimlenen adlar gibi *ne* soru sözcüğü de eylemin hedeflediği noktayı, yönü sorgulamaktadır.

Belirtme durum kategorisinde: Ne-yi? Ne-ler-i? 'Ne' soru sözcüğü belirtme durumuyla belirtili nesneyi ve belirtme durumuyla işaretlenmediğinde ise belirtisiz nesneyi sorgular. *Bakkaldan ne satın aldın?* cümlesinde karşı tarafın genel anlamda ne aldığı merak edilir. *Ne* soru sözcüğü, mental eylemlerle belirtme durumuyla işaretlenmeden kullanıldığında da genel cevap verilir: *Bununla ilgili ne biliyorsun? Bundan ne anlıyorsun? Ona karşı ne hissediyorsun?* Belirtme durumu almış *ne* soru sözcüğü, *Bakkaldan neyi satın aldın? Sen neyi anladın ki konuşuyorsun?* cümlelerindeki gibi kullanıldığında bir seçim olduğunu belirtir. Karşı taraftaki kişi 1.bir sürü şey almış ve

soru soran kişi de o satın alınan Şeylerin hangisi bakkaldan alındığını 2.anlatılan bilgilerden hangisinden dolayı böyle bir konuşma yaptığını sorgulamaktadır.

Belirtisiz nesne konumunda *ne* zamiri, konuşurun cevabı hakkında önyargısının olmadığını belirtir. Belirtme durumu ekiyle işaretlenmiş nesne konumunda ise *ne* zamiri konuşurun özel grup içinde yer alan cevabını ifade eder (Göksel, Kerlake, 2005: 260).

Ayrılma durum kategorisinde: Ne-den? Ne-ler-den? Ayrılma durum eki almış *ne* soru sözcüğü, *neden* soru sözcüğünden farklıdır. Bu iki form ayrı dilbilgisel düzeylere sahiptir. Çünkü *neden* soru sözcüğü, kavramdan daha çok nicelik belirtir ve zarf konumunda görülür (*Neden gelmedin?*). *Neyden* ise cümlede dolaylı nesne/dolaylı tümleç konumda bulunur: *Bu roman ne-den bahsediyor? Bu yemek neden yapılmış?* Yukarıdaki örnek cümlelerden *bahsetmek* ve *yapılmak* eylemlerinin, kendisinden önce gelen adları, ayrılma durum ekini almaya motive ettiği görülür.

Tamlayan durum kategorisinde: Ne-y-in? Ne-ler-in?: *Bunu gerçekteştirmemiz için ne-ler-in lazım olabileceğini düşünüyorum.* Örneğin, *Ne-y-in ne-s-i* öbeğinde, tamlayan durumundaki *ne* soru sözcüğü, III. tekil iyelik kategorisindeki *ne* soru sözcüğü ile ilişkilendirilmiştir. Ancak burada soru sözcüklerinden oluşan öbek, kim olduğu, nasıl bir insan olduğu bilinmeyen kimse anlamına gelmektedir (<https://tr.wiktionary.org>). Örneğin, *Bir tanışalım bakalım. Kimmiş, neyin nesiyymiş, görelim* cümlesinde insanın kim olduğunun belirsizliği ortaya çıkmakta ve o insanı merak etmek, öğrenmek amaçla kullanılmaktadır. Bununla birlikte bu kalıplaşmış ifadenin anlamsız/belirtisiz Şeyleri sorguladığı da fark edilir: *Balo elbisesi giymek de neyin nesi?* (Balo elbisesi giymenin bu durumda anlamsız olduğu belirtilmekte), *Şu biblolar neyin nesi?* (Bibloların belirsizliği ifade edilmiştir). Diğer dillerde bu ifade tek soru sözcüğü ile ilişkilendirilerek anlatılır: *And what is wearing a prom dress?(İng.), Otkuda eto nosit' vypusknoe plat'e?(Rus.), What's with these statuettes?(İng.), Chto eto za bilbordy? (Rus.).*

Vasıta durum kategorisinde: Ne(yle) ile? Ne-ler(le) ile?: Buraya kadar neyle geldin?

Sen ne-ler-le uğraşıyorsun?

Ne soru sözcüğünün *kadar*, *gibi*, *için* edatlarıyla oluşturduğu öbek sonucunda *ne kadar*, *ne gibi*, *ne için* kalıplaşarak birleşik soru sözcükleri ortaya çıkmıştır. Ancak bu öbeklerde *kadar*, *gibi*, *için*, *ne* soru sözcüğüne durum yüklememektedir. Buna mukabil diğer edatlarla oluşturduğu öbeklerde *ne* soru sözcüğü, tümleci olduğu edata bağlı olarak durum eki yüklenmektedir: *Neden dolayı trafik cezası yedim?*, *Arkadaşlarımızı neye göre seçeriz?* *Neden sonra böyle oldu?* vs. *Ne* sözcüğünün *sonra* edatıyla oluşturduğu öbek, yani *neden sonra*, kalıplaşarak belirli bir olayı sorgulamaktan çok şu anlamları vermektedir: *aradan bir hayli zaman geçince*, *iş işten geçtikten sonra* anlamlarını taşımaktadır. Örneğin, *Neden sonra anladım ki söylediği her şey yalanmış. Neden sonra anneleri geldi* (<https://kelimeler.gen.tr/neden-sonra-nedir-ne-demek-229257>).

(8) *Ne* soru sözcüğünün çekimlenmesi aşağıdaki tabloda yer almıştır.

Çokluk	İyelik	Durum
Ne-ler?	1.t.ş. Ne-y-im?	Yalın durum Ne?
	2.t.ş. Ne-y-in?	Yönelme durumu Ne-y-e?
	3.t.ş. Ne-s-i?	Belirtme durumu Ne-y-i?
	1.ç.ş. Ne-y-imiz?	Bulunma durumu -
	2.ç.ş. Ne-y-iniz?	Ayrılma durumu Ne-den?
	3.ç.ş. Ne-leri?	Tamlayan durumu Ne-y-in?
		Vasıta durumu Ne-y-le?

(9) *Ne-* soru sözcüğünün çekim kategorilerine göre biçimlenme kombinasyonları aşağıdaki gibidir:

Ne + Çokluk: Neler? <i>Neler konuştunuz ben yokken?</i>
Ne + İyelik: Ne-si? <i>Nesi varmış onun?</i>
Ne + Çokluk + İyelik: -
Ne + Durum: Ne-yi? <i>Neyi anlamadın tam olarak?</i>
Ne + Çokluk + Durum: Ne-ler-le? <i>Biz burada nelerle uğraşıyoruz?</i>
Ne + İyelik + Durum: Ne-si-n-den? <i>Nesinden hoşlandın?</i>

3.3. ‘Neden / Niye?’ soru sözcükleri

Neden ve *niye* soru sözcükleri; olayların, durumların nedenlerini ve şartlarını sorgulamak için kullanılmaktadır. Bu soru sözcüklerinin çekimlenmesi, benzer olduğu için birlikte ele alınmıştır. TS’te *neden* soru sözcüğü, bir olayı doğuran başka bir olayı sormak için kullanılan bir söz olarak tanımlanmaktadır. *Niye* sözcüğünün de *neden* soru sözcüğü de TS’de aynı şekilde tanımlanmaktadır (TS, 1995: 1463, 1478).

Niye soru zarfı, eylemin sebebini sorgulamak için kullanılan bir sözcüktür. Bunun gibi *ne* sözcüğünden oluşan *ne diye* birleşik soru zarfı Türkçede aynı işlevde kullanılır (Oturakçı, 2012: 88).

Neden soru sözcüğü, *ne* soru sözcüğü ile -dAn bağımlı biçimbiriminden oluşmuş bir soru zarfıdır (Ergin, 2012: 78). *Neden* soru zarfı; bir şeyin, olayın, durumun sebebini sorgulayarak ‘sebeup’ kelimesinin Türkçe eşanlamlısı gibi de kullanılmaktadır.

Bunun gibi ‘*Ne-ye*’ (*niye*) soru sözcüğü -ye yönelme durum ekiyle kalıplaşmış şeklindedir. Yönelme durumu eki alan *ne* soru sözcüğü *neye* biçiminde *niçin*, *neden* anlamına gelen soru zarfı biçimine dönüşür (Ergin, 2012: 278). Örneğin, *Neye bakıyorsun öyle?* cümlesinde *neye* sözcükbirimidir. Ancak *Niye onunla sinirli konuştun?* cümlesinde ise *niye* ‘*niçin*, *neden*’ anlamlarını üstlenen sözlükbirimidir.

Ne soru sözcüğünün durum kategorisine göre çekimlenerek sözcükbiçimden sözlükbirim hâline gelmiş ve bağımsız soru sözcüklerine dönüştüğü *neden* ve *niye* soru

sözcükleri, sözdizimsel yapılarda zarf konumunda oldukları için ad çekim kategorilerine göre çekimlenmemekte: *Sen niye bunu sorup duruyorsun? Neden bunun çıktısını almadınız?*

3.4. 'Nere-' soru sözcüğü

Nere- soru sözcüğü olay ve durumun yerini, mekânını, konumunu sorgulamak için kullanılır. Türkçede her zaman çekimli olarak kullanılır, yalın hâlde kullanılmaz (Göksel, Kerslake, 2005: 261). *Neden*, *niye* sözcükleri gibi *nere-* sözcüğündeki -rA eki de tarihî dönemlerdeki durum ekidir. Ancak bu durum eki günümüz Türkçesinde işlevsel olmadığı gibi kullanımdan da düşmüştür. *Neden* ve *niye* soru sözcüklerinde biçimlenme kısıtlaması yani çekimlenememesi durum eki bulundurmalarından değil sözdizimsel yapılarda zarf konumunda bulunmalarından kaynaklanmaktadır. Buna mukabil *nere-* soru sözcüğü ad öbeğinin başı, edatın tümleci, eylemin tümleci olabildiği için çekimlenebilmektedir (*Nerelerde? Nereye? Neresi?* vs.). Konuşma dilinde '*nere*' eksiz soru sözcüğü olarak da kullanılmaktadır: *Hemşerim memleket nere?* Türkçede *nere-* soru sözcüğünün durum ve iyelik ekine göre çekimlenmiş biçimleri daha çok kullanılmaktadır.

3.4.1. 'Nere-' soru sözcüğünün çokluk kategorisinde biçimlenmesi

'*Nere-*' soru sözcüğü çokluk kategorisinde belirsizlik ifade eder: *Buraya nereler uzak? Nereler yakın.* Çokluk kategorisindeyken diğer ad çekim ekleriyle de kullanılabilir:

Nere-ler-de kaldın?

Bizi bırakıp nere-ler-e gidiyorsun?

Yorgun yorgun nere-ler-den geliyorsun?

(10) Çokluk eki alan *nere-* soru sözcüğünün çekimlenmesi aşağıdaki gibidir:

Çokluk eki alan <i>nere-</i> soru sözcüğü	Çokluk eki alan <i>nere-</i> soru sözcüğünün iyelik ekine göre çekimlenmesi	Çokluk eki alan <i>nere-</i> soru sözcüğünün durum ekine göre çekimlenmesi
Nereleler?	1.t.ş. Nereleler-im?	Y.d. Nereleler?
	2.t.ş. Nereleler-in?	Yön.d. Nereleler-e?
	3.t.ş. Nereleler-i?	Bel.d. Nereleler-i?
	1.ç.ş. Nereleler-imiz?	B.d. Nereleler-de?
	2.ç.ş. Nereleler-iniz?	A.d. Nereleler-den?
	3.ç.ş. -	T.d. Nereleler-in?
		V.d. Nereleler-le?

3.4.2. ‘Nere-’ soru sözcüğünün iyelik kategorisinde biçimlenmesi

Türkçede *nere-* soru sözcüğü iyelik ekiyle biçimlendiğinde *neresi* biçimini alır. Böylece yer hakkında bilgi istendiği durumlarda kullanılabilir ve bir konumun tarifini içeren bilgileri sorgular (Göksel, Kerslake, 2005: 261-262): “*Erzurum neresi?*” sorusuna “*Erzurum, Türkiye’nin doğusunda bulunan bir şehirdir*” cevabı verilir.

Nere- soru sözcüğünün iyelik ekleriyle kullanılması aşağıdaki gibidir:

Nere-m? Benim nere-m-i sevmemi?

Nere-n? Senin nere-n-de ben var?

Nere-s-i? Nere-s-i kötüymüş?

Nere-miz? Bizim nere-miz-i sevmemi?

Nere-niz? Sizin nere-niz-de ben var?

Nere-leri? Nere-leri kötüymüş onların?

Nere- sözcüğüne *-si* 3.tekil şahıs iyelik ekinin eklenmesi ile oluşan *neresi* soru sözcüğünün sözcükbiçim ya da sözcükbirim olduğu tartışılır. *Sizin memleket neresi?*

Burası neresi? Onun neresi güzel? Bilgisayarın neresi bozuldu? örnek cümlelerinden fark edileceği gibi *neresi* artık *nere-* sözcüğünün sözcükbiçimi değil, ayrı bir sözlükbirim gibi kullanılmaktadır. (11) İyelik eki alan *nere-* soru sözcüğünün çekimlenmesini aşağıdaki gibidir:

İyelik eki alan <i>nere-</i> soru sözcüğü	İyelik eki alan <i>nere-</i> soru sözcüğünün çokluk ekine göre çekimlenmesi	İyelik eki alan <i>nere-</i> soru sözcüğünün durum ekine göre çekimlenmesi
1.t.ş. Nere-m?	1.t.ş. -	Y.d. Nerem? Neren? Neresi? Neremiz? Nereniz? Nereleri?
2.t.ş. Nere-n?	2.t.ş. -	Yön.d. Nerem-e? Neren-e? Neresi-n-e? Neremiz-e? Nereniz-e? Nereleri-n-e?
3.t.ş. Nere-s-i?	3.t.ş. -	Bel.d. Nerem-i? Neren-i? Neresi-n-i? Neremiz-i? Nereniz-i? Nereleri-n-i?
1.ç.ş. Nere-miz?	1.ç.ş. -	B.d. Nerem-de? Neren-de? Neresi-n-de? Neremiz-de? Nereniz-de? Nereleri-n-de?
2.ç.ş. Nere-niz?	2.ç.ş. -	A.d. Nerem-den? Neren-den? Neresi-n-den? Neremiz-den? Nereniz-den? Nereleri-n-den?
3.ç.ş. Nere-leri?	3.ç.ş. -	T.d. Nerem-in? Neren-in? Neresi-n-in? Neremiz-in? Nereniz-in? Nereleri-n-in?
		V.d. Nerem-le? Neren-le? Neresi-y-le? Neremiz-le?

		Nereniz-le? Nereleri-y-le?
--	--	----------------------------

3.4.3. ‘Nere-’ soru sözcüğünün durum kategorisinde biçimlenmesi

‘Nere-’ soru sözcüğünün durum kategorisine göre çekimlenmesi ve işlevleri aşağıdaki gibidir:

Yönelme durum kategorisinde: Nere-ye? Yönelme durumu ‘nereye’ dolaylı nesne konumunda bulunur ve yön hakkında bilgi istemek için kullanılır: *Nereye gidiyorsun? Kitabımı nereye koydun?*

Edatlar, *nere-* soru sözcüğüne durum yükler: *Nereye doğru gitmişti? Nereye kadar gidebilir ki tek başına? Anneler nere-ye gitti? Venüller nereden sonra gelir?* vs.

Belirtme durum kategorisinde: Nere-yi? Belirtme durumunda *nereyi* belirtili nesne konumunda yer alır:

Nere-yi daha çok seviyorsunuz?

Okul için nere-yi istiyor?

Bulunma durum kategorisinde: Nere-de? Bulunma durumunda “Nerede” soru sözcüğü, bir nesnenin ya da insanın bulunduğu coğrafi konumu hakkındaki bilgiyi sorgular:

Sizin iş yeriniz nere-de?

Arkadaşı nere-de doğmuş?

Ayrılma durum kategorisinde: Nere-den? Mekân / konum hakkında bilgi istendiğinde ayrılma durumu eki eklenir:

Nere-den geldiniz?

Bu kitabı nere-den buldun? *Nere-* ayrılma durumu eki aldığı her durumda yer/konum hakkında bilgi istemeyebilir. *Nereden* formu ile bil- eylemi kombinlendiği durumda bilginin kaynağı ya da nasıl edinildiği hakkında bilgi istenebilir (Kaya, 2019: 32):

Üzgün olduğumu nereden çıkarttınız?

Bütün bunları nereden biliyorsun?

Örneğin, *nere-den nere-y-e* öbeğinde, ayrılma durum kategorisindeki *nere-* soru sözcüğü, yönelme durum kategorisindeki *nere-* soru sözcüğü ile ilişkilendirilmiştir. Ancak burada soru sözcüklerinden oluşan öbek, *1. Uzak, dolaylı bir ilişki ile. 2. Şaşılacak şey, olacak gibi değil!* anlamlarını taşımaktadır. Örneğin, *Buyruğunda çalışanlar çoktu, şimdi arkadaş bulamıyor, nereden nereye, değil mi? Nereden nereye, kim derdi ki biz karşılaşacağız!* cümlelerinden fark edilir.

Nere- soru sözcüğünün tamlayan ve vasıta durum kategorilerinde kullanılması genelde iyelik kategorisinden sonra yer alır.

Durum kategorilerine göre çekimlenmesini bazı dilbilimciler soru zamiri, bazıları ise soru zarfı olarak değerlendirir.

(12) *Nere-* soru sözcüğünün çekim eklerine göre çekimlenmesi aşağıdaki gibidir:

Çokluk	İyelik	Durum
Nere-ler?	1.t.ş. Nere-m?	Yalın durum Nere?
	2.t.ş. Nere-n?	Yönelme durumu Nere-y-e?
	3.t.ş. Nere-s-i?	Belirtme durumu Nere-y-i?
	1.ç.ş. Nere-miz?	Bulunma durumu Nere-de?
	2.ç.ş. Nere-niz?	Ayrılma durumu Nere-den?
	3.ç.ş. Nere-leri?	Tamlayan durumu Nere-n-in?
		Vasıta durumu Nere-İ.E.-le?

(13) *Nere-* soru sözcüğünün çekim kategorilerine göre biçimlenme kombinasyonları aşağıdaki gibi sıralanabilir:

Nere + Çokluk: Nereler? Buraya nereler yakın?

Nere + İyelik: Nere-si? Burası neresi?
Nere + Çokluk + İyelik: Nere-ler-in? Nerelerin ağrıyor?
Nere + Durum: Nere-de? Baban nerede?
Nere + Çokluk + Durum: Nere-ler-e-i? Nereleri gezdiniz?
Nere + İyelik + Durum: Nere-si-n-den? Tam olarak neresinden geliyorsun?

3.5. ‘Nasıl / Niçin?’ soru sözcükleri

Türkiye Türkçesinde *nasıl*, bir işin ne biçimde, hangi yolla yapıldığını sorgulamak için kullanılan bir dilsel birimdir. ‘*Nasıl*’ sözcüğü *ne+asıl* sözcüklerinden oluşmuş ve tek bir sözcük hâline gelmiş bir dilsel birimdir: *Bu telefonun nasıl kullanılıyor?*

Ad tümcelerinde yüklemi nitelemektedir: *Erkan nasıl bir çocuktu? Onun hediye ettiği nasıl bir kitapmış?*

Niçin soru sözcüğü ise olayın hangi amaçla, hangi sebeple, neden yapıldığını sorgulamak için kullanılan dilsel birimdir (TS, 1995:1473).

‘*Niçin*’ ise *ne+için* sözcüklerinin bir araya gelmesi neticesinde kalıplaşarak tek sözcük şekline gelmiş soru sözcüğüdür (Ergin, 2012, s. 278). Kükey ise ‘*niçin*’i Türkçenin hiç değişmeyen her kullanımda soru zarfı olan tek sözcüğü olduğunu belirtir (Kükey, 2003: 327). *Niçin* soru sözcüğü, bazı Türk dillerinde hâlâ *ne için* biçiminde kullanılmaktadır: *Ne için (Kaz.)*.

Nasıl ve *niçin* soru sözcükleri, cümlede olaylarla doğrudan ilgili anlam taşımamaktadır ve sadece olayların gerçekleşme biçimini sorgulamaktadır. İki soru sözcüğü de cümlede zarf konumunda bulunmaktadır: *Niçin gelip gitmişler? Onu nasıl yaptın? Nasıl soru sözcüğü bazen sıfat konumunda da görünmektedir: Ahmet’in babası nasıl biridir?* Cümlede buldukları konumlardan ötürü *niçin* ve *nasıl* soru sözcükleri

adın çokluk, durum ve iyelik eklerine göre biçimlenemezler. *Nasıl* soru sözcüğünün cümle içerisindeki işlevleri aşağıdaki gibi belirtilebilir:

- Sebep veya gerekçe isteyen bir işlevde bulunur: *Biz onu nasıl tanıyalım? Sen bunu nasıl yapabilirsin? Burada bensiz nasıl geziyorsunuz?*
- Yer yön tarifinin yanı sıra bir şeyin niteliği veya meydana geliş biçimini sorgulamak için kullanılır: *Müzeye nasıl gidebilirim? Doğum gününü nasıl kutlamak istiyorsun? Bu yemek nasıl yapılır?*
- *Nasıl* soru sözcüğü, ol- ve -dA birimleriyle beraber ‘nasıl oldu da/ nasıl olmuş da’ tarzında bazı yapılarda ortaya çıkabilir (Göksel ve Kerslake, 2005: 265) ve bu yapılar sıradışı bir olaya karşı şaşkınlık bildirir: *Nasıl oldu da buralara geldin? Bir insan nasıl olur da bunu fark etmez? Bu iş nasıl olur ki?*
- Bazen birinin fikrini almak için kullanılır: *Böyle bir hediye alsam nasıl olur? Size böyle bir şey söylerse nasıl karşılırsınız?*
- Eylemin olanaksızlığını ifade etmek için *nasıl* soru sözcüğünü istek eki ile çekimli bir yüklem ile kullanılmalıdır: *Buraya nasıl getireyim? Nasıl kaçalım oralara?*
- Üstünlük, yüksek dereceleme işlevinde bulunarak sorudan da başka işleve sahip olur: *Nasıl yorulduk bu gezide bir bilsen! Nasıl da güzel bir kitap bu!*

3.6. ‘Ne zaman?’ soru sözcüğü

Ne zaman, eylemin gerçekleşme anının referansını sorgulamak için kullanılan dilsel birimdir. Bu soru sözcüğü, ‘ne’ ve ‘zaman’ sözcüklerinin birleşiminden yapılmış çok biçimbirimli ve çok heceli sözcüktür. Bazen ‘zaman’ sözcüğünün yerine ‘vakit’ kullanılabilir. ‘Beri, kadar’ gibi zamanı ifade edecek edatlarla yönelme durumu eki ve ayrılma durumu eki olarak edat öbeği oluştururlar. Böylece bir olayın ne kadar devam ettiği hakkında bilgi ister: *Ne zamandan beri burada oturuyorsunuz? Arkadaşınla ne*

zamandan beri tanışıyorsunuz? Ne zamana kadar evde işsiz oturacaksınız? Ne zamana kadar böyle devam edecek?

Ne zaman soru sözcüğü; eylemle ve eylemi yapan özneyle, eylemden etkilenen nesneyle de doğrudan bağlantılı olmadan sadece eylemin vaktini belirttiği için iyelik kategorisine göre çekimlenmemektedir. *Ne kadar, kaç* gibi soru sözcükleri de aynı işlevde bulunsalar da 1.çoğul, 2.çoğul, 3.çoğul şahıs iyelik eklerini almaktadır. Ancak bu biçimde *ne kadar, kaç* soru sözcükleri iyelik anlamında değil, parçacıl tanımlık yapısı içerisinde buldukları için çekimlenebilmektedirler.

3.6.1. ‘Ne zaman?’ soru sözcüğünün çokluk kategorisinde biçimlenmesi

‘Ne zaman’ soru sözcüğü, ‘*ne*’ ve ‘*zaman / vakit*’ sözcüklerinin birleşimi olduğu için çokluk eki ‘*zaman / vakit*’ sözcüğüne eklenir ve belirsizlik bazı durumlarda abartı ifade eder:

Ne zaman-lar-a geri giderdin?

Ne vakit-ler-de gelmek istersiniz?

(14) Çokluk eki almış *ne zaman* soru sözcüğünün çekimlenmesi aşağıdaki gibidir:

Çokluk eki alan <i>ne zaman</i> soru sözcüğü	Çokluk eki alan <i>ne zaman</i> soru sözcüğünün iyelik ekine göre çekimlenmesi	Çokluk eki alan <i>ne zaman</i> soru sözcüğünün durum ekine göre çekimlenmesi
Ne zamanlar?	1.t.ş. -	Y.d. Ne zamanlar?
	2.t.ş. -	Yön.d. Ne zamanlar-a?
	3.t.ş. -	Bel.d. Ne zamanlar-ı?
	1.ç.ş. -	B.d. Ne zamanlar-da?
	2.ç.ş. -	A.d. Ne zamanlar-dan?

	3.ç.ş. -	T.d. Ne zamanlar-ın?
		V.d. Ne zamanlar-la?

3.6.2. ‘Ne zaman?’ soru sözcüğünün durum kategorisinde biçimlenmesi

Yönelme durum kategorisinde: Ne zaman-a? *Ne zaman* soru sözcüğü yönelme durumuyla biçimlendiğinde *kadar* zaman ifadesiyle öbek meydana getirebilir ve bu öbek, zaman aralığı hakkındaki bilgiyi sorgulamakta:

Ne zamana kadar böyle devam edeceksin?

Ne zamana kadar seni bekleyeyim?

Ayrılma durum kategorisinde: Ne zaman-dan? *Ne zaman* soru sözcüğü ayrılma durumuyla biçimlendiğinde *beri* zaman ifadesiyle öbek meydana getirebilir ve bu öbek, zaman aralığını belirtmekte:

Ne zaman-dan beri bekliyorsunuz?

Ne zaman-dan beri tanışıyorsunuz?

Ne zaman soru sözcüğüne *-dır* belirtme eki eklendiğinde *ne zamandan beri* anlamını kazanır. Böylece *ne zamandır* biçimi eylemin başlangıcını ve sürecini belirtir: *Ne zamandır okuyorsun? Ne zamandır buradasın? (2 yıldır, 1 haftadır)* vs. (15) *Ne zaman* soru sözcüğünün çekim eklerine göre biçimlenmesi aşağıdaki tabloda yer almıştır:

Çokluk	İyelik	Durum
Ne zaman-lar?	1.t.ş. -	Yalın durum Ne zaman?
	2.t.ş. -	Yönelme durumu Ne zaman - a?
	3.t.ş. -	Belirtme durumu -
	1.ç.ş. -	Bulunma durumu -
	2.ç.ş. -	Ayrılma durumu Ne zaman – dan?
	3.ç.ş. -	Tamlayan durumu -

		Vasıta durumu -
--	--	-----------------

3.7. ‘Ne kadar / nice?’ soru sözcükleri

‘Nice, ne kadar’ soru sözcükleri, sayılmayan şeylerin miktarını sorgulamakta kullanılır. ‘Ne kadar’ sözcüğü *ne+kadar* sözcüklerinin bir araya gelmesi neticesinde ortaya çıkmıştır.

Bu soru sözcüğü çokluk kategorisine göre biçimlenmemektedir. Soru sözcüğünün farklı işlevleri aşağıda belirlenmiştir:

- Bir şeyin pahası, değeri sorulmak istenildiğinde kullanılır: *Elinizdeki bileklik ne kadar? Vatanını ne kadar seviyorsun? Ücret ne kadar?*
- Özel bir durum/olay ile ilgili mesafe ya da zaman miktarını sorgulamak için kullanılır: *İki köyün mesafesi ne kadardır? Sınavın ne kadar sürecektir? Bu şirkette ne kadar çalıştı?*

Günümüzdeki Kazakçada ‘Nasıl’, ‘Hangi’ soru sözcüklerinin yerine ‘Ne-n-dey’ ‘oru sözcüğünün, ‘Kaç’ yerine ‘Ne-şe’ (*Ne-ce*) soru sözcüğünün kullanılması; eskiden ‘Ne’ soru sözcüğünün kullanım alanının çok geniş olmasıyla açıklanır. ‘Ne-şe’ (*ne-ce*) soru sözcüğünün yapısındaki *-şe (-ce)* eki eşitlik kategorisi eki olduğu tartışılmaz. Ancak Kazakçada *-ca/ce* eki, *-şa/şe* biçimindedir ve durum kategorisi olarak değil, türetme eki olarak kullanılmaktadır.

3.7.1. ‘Ne kadar / nice?’ soru sözcüklerinin iyelik kategorisinde biçimlenmesi

‘Ne kadar?’ soru sözcüğüne iyelik ekleri getirilerek kullanılması aşağıda yer almıştır:

Ne kadar-ı? Ne kadar-ı-nı biliyorsun?

Ne kadar-ımız? Ne kadar-ımız kaldı burada?

Ne kadar-ınız? Ne kadar-ınız gidecekti oraya? (16) İyelik eki almış ne zaman

soru sözcüğünün çekimlenmesi aşağıdaki gibidir:

İyelik eki alan <i>ne kadar</i> soru sözcüğü	İyelik eki alan <i>ne kadar</i> soru sözcüğünün çokluk ekine göre çekimlenmesi	İyelik eki alan <i>ne kadar</i> soru sözcüğünün durum ekine göre çekimlenmesi
1.t.ş. -	1.t.ş. -	Y.d. Ne kadarı? Ne kadarımız? Ne kadarınız?
2.t.ş. -	2.t.ş. -	Yön.d. Ne kadarı-n-a? Ne kadarımız-a? Ne kadarınız-a?
3.t.ş. Ne kadarı?	3.t.ş. -	Bel.d. Ne kadarı-n-ı? Ne kadarımız-ı? Ne kadarınız-ı?
1.ç.ş. Ne kadarımız?	1.ç.ş. -	B.d. Ne kadarı-n-da? Ne kadarımız-da? Ne kadarınız-da?
2.ç.ş. Ne kadarınız?	2.ç.ş. -	A.d. Ne kadarı-n-dan? Ne kadarımız-dan? Ne kadarınız-dan?
3.ç.ş. -	3.ç.ş. -	T.d. Ne kadarı-n-ın? Ne kadarımız-ın? Ne kadarınız-ın?
		V.d. Ne kadarı-y-la? Ne kadarımız-la? Ne kadarınız-la?

3.7.2. ‘Ne kadar / nice?’ soru sözcüklerinin durum kategorisinde biçimlenmesi

Ne kadar soru sözcüğü iyelik ekini aldıktan sonra durum kategorilerine göre çekimlenebilir:

Ne kadar soru sözcüğü, yönelme durumunda dolaylı tümleş konumunda (*Onun ne kadarına yetişebilirsin?*) ve belirtme durumunda belirtili nesne konumunda (*Bunların ne kadarını biliyorsun?*) kendisinden sonra gelen sözcüğün düşmesi sonucu

sıfatlar gibi geçici olarak ada gelecek olan işlevsel kategorilerin eklerini üstlenerek sözdizimsel yapının bozulmamasını sağlar.

Bulunma durum kategorisinde: Ne kadar-ı-n-da? Ne kadar-ımız-da? Bu kitapların ne kadarında resim vardır?

Ayrılma durum kategorisinde: Ne kadar-ı-n-dan? Ne kadar-ımız-dan? Bu insanların ne kadarından bunları gördün?

Tamlayan durum kategorisinde: Ne kadar-ı-nın? Ne kadar-ımız-ın? Bu insanların ne kadarının keyfi yerindedir?

Vasıta durum kategorisinde: Ne kadar-ı-yla? Ne kadar-ımız-la? Bu paranın ne kadarı ile ödeme yapabiliriz? gibi durumlarda bulunarak parçacıl tanımlık yapısını oluşturur. (17)

Ne kadar soru sözcüğünün çekimlenmesi aşağıdaki gibidir:

Çokluk	İyelik	Durum
-	1.t.ş. -	Yalın durum Ne kadar?
	2.t.ş. -	Yönelme durumu Ne kadar -i.e. - n- a?
	3.t.ş. Ne kadar – ı?	Belirtme durumu Ne kadar -i.e. - n- ı?
	1.ç.ş. Ne kadar – ı – mız?	Bulunma durumu Ne kadar -i.e. - n- da?
	2.ç.ş. Ne kadar – ı – nız?	Ayrılma durumu Ne kadar -i.e. - n- dan?
	3.ç.ş. -	Tamlayan durumu Ne kadar -i.e. – n - ın?
		Vasıta durumu Ne kadar -i.e. - la?

3.8. K-Soru Sözcükleri

K sesi ile başladıkları veya K sesini içerdikleri için K-Soru Sözcükleri olarak adlandırılır. N-Soru Sözcükleri dışındaki soru sözcükleri ile soru sözcüklü soru cümleleri oluşturur. K-Soru Sözcüklü sorular cümlenin herhangi bir üyesini sorgulamak için kullanılmaktadır. K-Soru Sözcüklerinin ad kategorilerine göre biçimlenmesi ilerideki sayfalarda ayrıntılı bir biçimde işlenecektir.

3.9. 'Kim' soru sözcüğü

Kim, temel iki soru zamirinden biridir. Kişiyle ilgili bilgi edinmek amacıyla kullanılan soru birimidir ve tek bir biçimbirimli soru sözcüklerindedir: *Kim koşmuş?* *Kim sınavı kazanmış?* Soru sözcükleri, muhatabın işaret ettiği kişileri veya nesnelere uygun şekilde tanımlamayı gerektirir. Örneğin, *kim* soru sözcüğü de bazı dillerde sadece insan için değil, hayvanlar için de kullanılır (Slav dilleri). Genelde bunu ad / ad soylu sözcüklerin somut veya soyut nitelikleri ile ilişkilendirirler. Slav dillerinden biri olan Rusçada, ad / ad soylu sözcükler soyut 'cansız', somut 'canlı' olarak ele alınır. Soyut 'cansız' adlar, cansız varlıkları belirtmekte. Soyut 'canlı' adlar ise canlı varlıkları nitelendirmektedir. Bu yüzden de insanlar ve hayvanlar için *kim* soru sözcüğü kullanılmaktadır.

Oturakçı, Türkiye Türkçesinde *kim* soru sözcüğünün soru amaçlı kullanıldığını, kimi biçiminde olunca sorudan çıkıp niteleyici / belirleyici olmaktadır (Oturakçı, 2012: 22).

3.9.1. 'Kim' soru sözcüğünün çokluk kategorisinde biçimlenmesi

'*Kim*' soru sözcüğü, çokluk kategorisinde biçimlendiğinde belirsizlik ifade eder. Çokluk eki *kim* sözcüğüne eklendiğinde tabanda bir değişiklik meydana gelmez. Örneğin:

Onu kim-ler görmedi?

Bunu kim-ler söylemiş?

Çokluk eki alan *kim* soru sözcüğünün çekimlenmesi aşağıdaki gibidir:

- Kim? + Çokluk + Durum: *Can bunu kim-ler-den duymuş? Kim-ler-le geliyorlar?*
- Kim? + Çokluk + İyelik: *Onun kimleri geliyormuş? O çocuk sizin kimleriniz oluyor?*
- Kim? + Çokluk + İyelik + Durum: *Bunu kimlerinize bırakmıştınız? Oraya kimlerinizle gideceksiniz?* (18) Çokluk eki alan *kim* soru sözcüğünün çekimlenmesi aşağıdaki tabloda yer almıştır:

Çokluk eki alan <i>kim</i> soru sözcüğü	Çokluk eki alan <i>kim</i> soru sözcüğünün iyelik ekine göre çekimlenmesi	Çokluk eki alan <i>kim</i> soru sözcüğünün durum ekine göre çekimlenmesi
Kimler?	1.t.ş. Kimler-im?	Y.d. Kimler?
	2.t.ş. Kimler-in?	Yön.d. Kimler-e?
	3.t.ş. Kimler-i?	Bel.d. Kimler-i?
	1.ç.ş. Kimler-imiz?	B.d. Kimler-de?
	2.ç.ş. Kimler-iniz?	A.d. Kimler-den?
	3.ç.ş. -	T.d. Kimler-in?
		V.d. Kimler-le?

3.9.2. 'Kim' soru sözcüğünün iyelik kategorisinde biçimlenmesi

'Kim' soru sözcüğünü iyelikli soru zamirleri altında inceleyen Sadettin Özçelik makalesinde, bu tür soru sözcüklerini iyelikli olarak da kullanıldığını ve altı kişiye göre iyelik ekleri getirilerek kullanıldığını öne sürmektedir (Özçelik, 2001). *Kim* soru sözcüğü, Türkçede iyelik eklerine göre çekimlenmekte ve farklı sözdizimsel konumda bulunmaktadır. Örneğin:

- Kim-im? *O benim kim-im oluyor da böyle konuşuyor?* cümlesinde *kim* soru sözcüğü belirtisiz nesne konumundadır.
- Kim-in? *Dün yanında gördüğüm teyze kim-in oluyor?* cümlesinde 2.tekil şahıs iyelik eki alan *kim* soru sözcüğü belirtili ad tamlamasıdır.
- Kim-i? *Onu görmeye kim-i gelmiş?* cümlesinde ise öznedir.
- Kim-imiz? *O bizim kim-imiz oluyor da böyle konuşuyor?* cümlesinde 1.çoğul iyelik ekine göre çekimlenen *kim* soru sözcüğünün belirtili ad tamlaması olduğu görülür.

- Kim-iniz? *Dün yanınızda gördüğüm teyze kim-iniz oluyor?* cümlesinde belirtisiz nesnedir.
- Kim-leri? *Onları görmeye kim-leri gelmiş?* cümlesinde ise özne konumunda olabilmektedir.

İyelik kategorisindeki soru sözcüğü durum eklerini de alabilir: *Böyle durumlarda kim-leri-ne gidiyorlar acaba? (Böyle durumlarda hangi yakınlarına gidiyorlar acaba?)* vs.

Ergin, iyelik eki alan soru sıfatlarının zamir olarak adlandırılmaması gerektiği kanaatindedir. *Kim* ve *ne*, asıl soru zamirlerdir ve soru sıfatlarının iyelikli biçimleri ise cümlede soru zamiri olarak kullanılır. Örneğin, *Çocukların hangisi bunu alacaktı? Öğrencilerin kaç buraya geldi?* cümlelerinde *hangisi* ve *kaçı* soru sözcükleri parçacıl tanımlık yapısını oluşturarak tümün bir parçasını (çocukların hangisi, öğrencilerin kaç) belirtmekte ve soru zamiri konumunda bulunmaktadır. İyelik ekleri, eklendikleri adların gönderimde bulunduğu varlıkları kişilere bağlamaları dolayısıyla bir çeşit temsil görevi görürler. Eklendikleri birçok sözcüğü, soru ve belirsizlik sıfatlarını zamirleştirirler. Ancak bu iyelikli biçimlere zamir dememek gerekir ve iyelikli biçim olarak ad vermek gerekir (Ergin, 2012: 27).

Kim soru sözcüğünün 3.tekil şahıs iyelik eki almış şekli *kim-i*; bazısı, bir kısmı anlamını taşır ve cümlede zamir işlevinde bulunur ve parçacıl tanımlık yapısını oluşturur: *Kimi okur, kimi okumaz. Kim-i-s-i* şeklinde de kullanılır: *Öğrencilerin kimisi çalışkan, kimisi tembel* (Devellioğlu ve Kılıçkını, 1975: 716). Ancak yukarıdaki örnek cümlelerden fark ettiğimiz gibi sıfat olarak kullanıldığında *kim* sözcüğü, soru sözcüğü işlevinde bulunmamaktadır.

İyelikle biçimlenen *kim* soru sözcüğünün durum eklerine göre biçimlenmesi şu şekildedir: *kim* + İyelik + Durum: *O kim-i-n-e güvenip böyle demiş?* (19) İyelik eki alan *kim* soru sözcüğünün çekimlenmesi aşağıdaki tabloda belirtilmiştir:

İyelik eki alan <i>kim</i> soru sözcüğü	İyelik eki alan <i>kim</i> soru sözcüğünün çokluk ekine göre çekimlenmesi	İyelik eki alan <i>kim</i> soru sözcüğünün durum ekine göre çekimlenmesi
1.t.ş. Kimim?	1.t.ş. -	Y.d. Kimim? Kimin? Kimi? Kimimiz? Kiminiz? Kimleri?
2.t.ş. Kimin?	2.t.ş. -	Yön.d. Kimim-e? Kimin-e? Kimi-n-e? Kimimize? Kiminize? Kimleri-n-e?
3.t.ş. Kimi?	3.t.ş. -	Bel.d. Kimim-i? Kimin-i? Kimi-n-i? Kimimiz-i? Kiminiz-i? Kimleri-n-i?
1.ç.ş. Kimimiz?	1.ç.ş. -	B.d. Kimim-de? Kimin-de? Kimi-n-de? Kimimiz-de? Kiminiz-de? Kimleri-n-de?
2.ç.ş. Kiminiz?	2.ç.ş. -	A.d. Kimim-den? Kimin-den? Kimi-n-den? Kimimiz-den? Kiminiz-den? Kimleri-n-den?
3.ç.ş. Kimleri?	3.ç.ş. -	T.d. Kimim-in? Kiminin? Kimi-n-in? Kimimiz-in? Kiminiz-in? Kimleri-n-in?
		V.d. Kimim-le? Kimin-le? Kimi-n-le? Kimimiz-le? Kiminiz-le? Kimleri-y-le?

3.9.3. 'Kim' soru sözcüğünün durum kategorisinde biçimlenmesi

Kim soru sözcüğü, bulunduğu öge konumuna uygun ekler ile çekimlenir. *Kim* soru sözcüğü, yalın, belirtme, yönelme, bulunma, ayrılma, tamlayan, vasıta durum ekleriyle çekimlenmektedir.

Yalın durum kategorisinde: Kim? Kim-ler? Örneğin: *Kim gelmiş? Bu iş ile kimler ilgilenecek?* cümlelerinde özne konumunda bulunur. Ama *Bunu söyleyen, kim?* cümlesinde yüklem konumunda görülür.

Yönelme durum kategorisinde: Kim-e? Kim-ler-e? Örneğin: *Anahtarı kim-e verdin?* cümlesinde yönelme kategorisinde dolaylı tümleç konumunu alır. *Kim* soru sözcüğü bazı edatlarla kullanıldığında yönelme durum eki almaktadır: *Hikâyen nedir, kime dair? Kime göre yanlış, kime göre doğru?* vs. *Kim* ve *ne* soru sözcüklerinin *göre* edatıyla kullanılması neticesinde kalıplaşmış *kime göre, neye göre* ifadesinde *kim* ve *ne* sözcükleri, soru anlamını taşımamaktadır. *Kime göre, neye göre* ifadesi; belirli bir durumu her bir insanın farklı anlayacağını ve değerlendireceğini belirtmektedir.

Belirtme durum kategorisinde: Kim-i? Kim-ler-i? Örneğin: *Orada kim-i gördün? Sen kimler-i dinliyorsun?* cümlesinde ise nesne konumunda bulunmaktadır.

Bulunma durum kategorisinde: Kim-de? Kim-ler-de? Örneğin: *Senin notların kim-de?* Bu cümlede bulunma kategorisindeki soru sözcüğü dolaylı tümleç konumundadır.

Ayrılma durum kategorisinde: Kim-den? Kim-ler-den? Örneğin: *Kim-den borç aldın? Bunu kim-ler-den duymuş?* cümlelerinde ayrılma durumundaki soru sözcükleri dolaylı nesne konumundadır.

Tamlayan durum kategorisinde: Kim-in? Kim-ler-in? Örneğin: *Bu kim-in kitabı? Kim-ler-in yanında kaldı?* cümlelerinde ad öbeğinin tamlayanı konumunda olduğu görülür. Örneğin, *Kim-in ne-s-i* öbeğinde, tamlayan durumundaki *kim* soru sözcüğü, III. tekil iyelik kategorisindeki *ne* soru sözcüğü ile ilişkilendirilmiştir. Ancak burada soru sözcüklerinden oluşan öbek, kalıplaşmış ifade olarak kullanılmıştır ve belirsizlik ifade

etmektedir: *Şu dışarıdaki adam da kimin nesi? (Dışarıdaki adam kim?), Bu yaşlı kadın da kimin nesi? (Bu yaşlı kadın kim?). Diğer dillerde bu ifade tek soru sözcüğü ile ilişkilendirilerek anlatılır: *Who the hell is that guy out there?* (İng.), *Kto, chvort vozmi, etot paren tam snaruzhi?* (Rus.), *So what's up with the old lady?* (İng.), *Tak chto tam so staroy zhenshinoy?* (Rus.).*

Konuşucu birden fazla kişiyi sorduğunda *kim* soru sözcüğü, çokluk kategorisiyle çekimlenir ve vasıta durum eki -lA da eklenir (Göksel ve Kerlake, 2005: 259-260): *Kimlerle sohbet etmeyi düşünüyorsun? Sınıf arkadaşlarından kimler var? Sen kiminle konuşuyorsun, biliyor musun?*

Çokluk ve iyelik eki alan soru sözcüklerinin diğer çekim eklerini alabildiğini fark ettik. Ancak durum eki almış soru sözcükleri, diğer çekim eklerine göre çekimlenmemektedir.

(20) *Kim* soru sözcüğünün çekimlenmesi aşağıdaki gibidir:

Çokluk	İyelik	Durum
Kim-ler?	1.t.ş. Kim-im?	Yalın durum Kim?
	2.t.ş. Kim-in?	Yönelme durumu Kim-e?
	3.t.ş. Kim-i?	Belirtme durumu Kim-i?
	1.ç.ş. Kim-imiz?	Bulunma durumu Kim-de?
	2.ç.ş. Kim-iniz?	Ayrılma durumu Kim-den?
	3.ç.ş. Kim-leri?	Tamlayan durumu Kim-in?
		Vasıta durumu Kim-le?

3.10. 'Hangi' soru sözcüğü

Hangi, semantik olarak iki veya daha fazla öge arasından seçim yapmayı istediğimizi belirtir. Bir ad öbeğinde *hangi* birimi, baş adı niteleyebilir ve nitelediği

başın belirtme durumuyla çekimlenmiş olması gerekir (Göksel, 2005: 262). “*Hangi*” soru sözcüğü çokluk kategorisinde kullanılmamaktadır. Bu soru sözcüğü durum kategorisi ve iyelik kategorisine göre çekimlenmektedir.

3.10.1. ‘Hangi’ soru sözcüğünün iyelik kategorisinde biçimlenmesi

Ergin, iyelik kategorisiyle biçimlenen soru sıfatlarının zamir olarak adlandırılmaması gerektiğini belirtir. Ergin’e göre Türkçede asıl soru zamirleri *kim* ve *ne* birimleridir. *Hangi* ve *kaç* soru sınıfları, sadece 1, 2. ve 3.çoğul şahıs iyelik eklerini alabilmekte ve böylece parçacıl tanımlık yapısını oluşturarak soru zamiri olarak kullanılır (Ergin, 2012: 27).

Hangi soru sözcüğüne iyelik ekleri getirilerek kullanılmasını aşağıdaki gibidir:

Hangi-s-i? Hangi-s-i-n-i istersin?

Hangi-miz? Hangi-miz-i daha çok sevmiş?

Hangi-niz? Dün gelen hangi-niz-di?

Hangi-leri? Sınav için hangi-leri-n-e baktın?

Yukarıdaki örnek cümlelerinde *hangi* sözcüğü, parçacıl tanımlık yapısını oluşturmaktadır. Çünkü bu cümleler (*Kitapların*) *hangisini istersin?* (*Bizim*) *hangimizi daha çok sevmiş?* *Sınav için (notların)* *hangilerine baktın?* gibi baş adlarla tamamlanabilir. Ancak bu adlar düştüğü için cümle içerisinde *hangi* soru sözcüğü onların yerine nesne (*hangisini*, *hangimizi*) ve dolaylı tümleç (*hangilerine*) rolünde bulunmuştur. Genelde sorgulanan bir özellik olduğu için sıfat sözcük türü özelliklerini taşır. Ancak nitelediği baş ad düştüğünde adın dilbilgisel kategorilerini işaretleyen morfemleri *hangi* soru sözcüğü üstlenir. İyelik eki alan “*hangi*” soru sözcüğü bazen yüklem konumunda da bulunur: *Beni arayan hangi-s-i?* (21) İyelik eki alan *hangi* soru sözcüğü aşağıdaki gibi çekimlenmektedir:

İyelik eki alan <i>hangi</i> soru sözcüğü	İyelik eki alan <i>hangi</i> soru sözcüğünün çokluk ekine göre çekimlenmesi	İyelik eki alan <i>hangi</i> soru sözcüğünün durum ekine göre çekimlenmesi
1.t.ş. -	1.t.ş. -	Y.d. Hangisi? Hangimiz? Hanginiz? Hangileri?
2.t.ş. -	2.t.ş. -	Yön.d. Hangisi-n-e? Hangimiz-e? Hanginiz-e? Hangileri-n-e?
3.t.ş. Hangisi?	3.t.ş. -	Bel.d. Hangisi-n-i? Hangimiz-i? Hanginiz-i? Hangileri-n-i?
1.ç.ş. Hangimiz?	1.ç.ş. -	B.d. Hangisi-n-de? Hangimiz-de? Hanginiz-de? Hangileri-n-de?
2.ç.ş. Hanginiz?	2.ç.ş. -	A.d. Hangisi-n-den? Hangimiz-den? Hanginiz-den? Hangileri-n-den?
3.ç.ş. Hangileri?	3.ç.ş. -	T.d. Hangisi-n-in? Hangimiz-in? Hanginiz-in? Hangileri-n-in?
		V.d. Hangisi-y-le? Hangimiz-le? Hanginiz-le? Hangileri-y-le?

3.10.2. ‘Hangi’ soru sözcüğünün durum kategorisinde biçimlenmesi

Hangi soru sözcüğü, teklik I. ve II. kişi iyelik biçimbirimleri dışında diğer kişi ekleriyle biçimlendikten sonra durum kategorisiyle çekimlenir (eşitlik durumu hariç):

Hangi, baş adı niteleyebilir ve nitelediği başın belirtme durumuyla çekimlenmiş olması gerekir (Göksel, Kerslake, 2005: 262):

Hangi çiçeği seversin?

Hangi şehirden geliyorsun?

Gün, hafta, ay gibi sözcüklerle öbek oluşturarak zaman hakkındaki bilgiyi sorgular:

Arkadaşının düğünü hangi gün?

Sonbaharın hangi ayını daha çok seversin?

Yönelme durum kategorisinde: Hangi-si-n-e? Hangi-miz-e? vs.

Çocukların hangi-si-n-e elma verdin?

Hangi-miz-e daha çok baktı? örnek cümlelerinde *hangi* soru sözcüğü, “Çocuklar” ve “biz” tümünün parçasını belirtmektedir. - *Çocukların hangi-si-n-e elma verdin?* sorusuna *Kırmızı çantalı çocuğa* diyerek ekibin bir parçasını işaret eder.

Belirtme durum kategorisinde: Hangi-si-n-i? Hangi-miz-i? vs. Bir ad nitelediğinde karşıtlık oluşturur (Dixon, 2012: 411):

Annem hangi-miz-i daha çok seviyor?

Hangi-leri-n-i beğendin? cümlelerinde “Hangi?” soru sözcüğü, baş adların (bizim -> hangimiz, kitapların -> hangileri) sözdizimsel özelliklerini niteleyerek belirtili nesne rolünde bulunmaktadır.

Bulunma durum kategorisinde: Hangi-si-n-de? Hangi-miz-de? vs: Hangi-miz-de kaldı?

örnek cümlesinde ise *hangi* soru sözcüğü, *(Bizim) hangimizde kaldı?* ya da *Hangimizin (evinde) kaldı?* şeklinde baş adlarla tamamlanabilir. *Hangi* soru sözcüğüne *-de* bulunma durumunun eklenmesi ile dolaylı tümleç olduğu fark edilir. *(Bizim) hangimizde kaldı?* cümlesinde *Hangimizde* sözcüğü *Bizim* tümünün bir parçası anlamında kullanılmıştır.

Aynı görev ve anlamı ayrılma durum kategorisindeki kullanımında görülür: Hangi-si-n-den? Hangi-miz-den? Hangi-si-n-den almıştınız? Parçacıl tanımlık yapısını oluşturduğu sözcükleri ayrılma durumu ekiyle çekimli ise *hangi* soru sözcüğü niteleme görevini üstlenir: *Aralarınızdan hangisi daha istekli? Bunlardan hangisi senin çantan?*

İlgi durum kategorisinde: Hangi-si-n-in? Hangi-miz-in? vs. İlgi kategorisindeki hangi soru sözcüğü, tümün parçasını belirten niteleyici / sıfat olur:

Hangi-niz-in çantası daha ağır?

Hangi-si-nin sesi daha güzelmiş?

Vasıta durum kategorisinde ise Hangi-si-y-le? Hangi-miz-le? olarak kullanılır: Hangi-si-y-le birlikte giysem? Hangi-miz-le gelmek istersin?

Yukarıdaki örneklerden *hangi* soru sözcüğünün iyelik ekini aldıktan sonra durum eklerine göre çekimlendiği fark edilmektedir: *Hangi + iyelik eki + durum eki*. Bu, *hangi* soru sözcüğünün genelde tümün parçasını belirtmek amaçlı kullanıldığını göstermektedir. Hangi soru sözcüğünün edatlarla kullanılmasında da önce iyelik eki alıp durum kategorisine göre çekimlendiği fark edilir: *Hangisi için getirdin bunları? Hangisinden önce doldurmalıyız? vs. (22) Hangi soru sözcüğünün çekim eklerine göre biçimlenmesi aşağıdaki tabloda yer almıştır:*

Çokluk	İyelik	Durum
-	1.t.ş. -	Yalın durum -
	2.t.ş. -	Yönelme durumu Hangi-İ.E.-e?
	3.t.ş. Hangi-s-i?	Belirtme durumu Hangi-İ.E.-i?
	1.ç.ş. Hangi-miz?	Bulunma durumu Hangi-İ.E.-de?
	2.ç.ş. Hangi-niz?	Ayrılma durumu Hangi-İ.E.-den?
	3.ç.ş. Hangi-leri?	Tamlayan durumu Hangi-İ.E.-n-in?
		Vasıta durumu Hangi-İ.E.-le?

3.11. 'Kaç' soru sözcüğü

Kaç, varlıkların nicelikleri hakkında sorgulama yapan, sayıları, miktarı, değerini sorgulamak için kullanılan bir soru sözcüğüdür. Bir öbekte sayının bulunduğu

sözdizimsel konumda yer alır ve varlığı sayılabilir hâle getiren tane ve ölçülebilir ifadelerle birlikte kullanılır (Göksel, Kerslake, 2005: 263). *Kaç* soru sözcüğü de peşinden gelen adlar da çokluk kategorisinde çekimlenmez. Türkçede *kaç*, sayılabilen şeyleri sorgulamakta kullanılmaktadır. Örneğin *Kaç kalemin var? Kaç kardeşin var?* diyebiliriz. Bu örnek cümlelerde *kaç*, sorguladığı şey net sayı olduğundan tıpkı sayılar gibi işlem görür. Ancak *Kaç su içtin? Kaç şeker attın?* gibi kullanımlarda ise *kaç* sayılamayan *su* ve *şeker* adlarına değil, bu varlıkları sayılabilir hâle getiren (bardak, küp ya da kaşık) gibi sözcükleri niteleyici / belirleyici olarak kullanılır: *Kaç (bardak) su içtin? Kaç (küp ya da kaşık) şeker attın?* Eklenecek iyelik ekleri de sayılabilir varlıkların karşılığı olan sözcüklere getirilir. *Kaç bardağını içtin?* gibi kullanımlarda ise öbek yapı, parçacıl tanımlık yapısı olur.

Sadece adlarla kullanıldığı için *kaç* soru sözcüğünün biçimlenme özellikleri ve biçimlenme sınırlılıkları vardır. *Kaç* soru sözcüğü de, peşinden gelen ad da çokluk kategorisinde kullanılmaz ama duruma, iyelik eklerine göre çekimlenmektedir.

3.11.1. ‘Kaç’ soru sözcüğünün iyelik kategorisinde biçimlenmesi

Bu soru sözcüğü, tamlayan durumuyla çekimli *kaçı* biçimi, ayrılma durumuyla çekimli adla beraber yer alabilir (Göksel ve Kerslake, 2005: 263).

Bilgisayarların kaç-ı bozukmuş? cümlesinde “Kaç?” soru sözcüğü, *Bilgisayarlar* bütününün parçasını, *Onun sözlerinin kaç-ı gerçek, kaç-ı yalan?* cümlesinde ise *sözleri* tümünün parçasını belirtmektedir.

Kaç birimi, bölümlere ayırıcı yapıların tamamlayıcısı olarak *iç-*, *ara-* birimlerinin ayrılma durumlu formlarıyla birlikte öbek meydana getirebilir (Göksel, Kerslake, 2005: 263):

Aralarından kaç-ı araba kullanmayı biliyor?

Bir insanın yaşını öğrenmek için *kaç* niteleyicisi kullanılır (Göksel ve Kerslake, 2005: 263). *Ben o zaman kaç yaşındaydım?*

Kaç yaşındasın?

Dedeniz tahminen kaç yaşında?

“Kaç” soru birimi, *-inci* ekiyle birlikte kullanılmaktadır. Karşılık olarak adres, bina, toplu taşıma vb. şeylerin sırasını belirtecek sayılar beklenir (Clark, 1998: 204).

Kaçıncı katta oturuyorsunuz?

Dediğiniz kitap kaçınıcı raftadır?

-cX sıra sayı belirtici ek ile beraber kullanılan “kaç” soru sözcüğüne durum ekleri eklenebilir: *Kaçıncıda oturuyorsun?* Burada “kaçıncıda” sözcüğü “kaçınıcı katta” anlamını üstlenerek dolaylı tümleş konumunda bulunmuştur.

“Kaç” soru sözcüğüne iyelik ekleri getirilerek kullanılmasını aşağıdaki gibidir:

Kaç-ı? Elmaların kaç-ı dolapta kalmış?

Kaç-ımız? Bugün ofiste kaç-ımız-ı gördünüz?

Kaç-ınız? Yarın bizim eve kaç-ınız geleceksiniz? (23) İyelik eki alan kaç soru sözcüğünün çekimlenmesini aşağıdaki gibi belirtebiliriz:

İyelik eki alan kaç soru sözcüğü	İyelik eki alan kaç soru sözcüğünün çokluk ekine göre çekimlenmesi	İyelik eki alan kaç soru sözcüğünün durum ekine göre çekimlenmesi
1.t.ş. -	1.t.ş. -	Y.d. Kaç? Kaçımız? Kaçınız?
2.t.ş. -	2.t.ş. -	Yön.d. Kaç-ı-n-a? Kaçımız-a? Kaçınız-a?
3.t.ş. Kaç?	3.t.ş. -	Bel.d. Kaç-ı-n-ı? Kaçımız-ı? Kaçınız-ı?
1.ç.ş. Kaçımız?	1.ç.ş. -	B.d. Kaç-ı-n-da? Kaçımız-da? Kaçınız-da?

2.ç.ş. Kaçınız?	2.ç.ş. -	A.d. Kaçı-n-dan? Kaçımız-dan? Kaçınız-dan?
3.ç.ş. -	3.ç.ş. -	T.d. Kaçı-n-ın? Kaçımız-ın? Kaçınız-ın?
		V.d. Kaçı-y-la? Kaçımız-la? Kaçınız-la?

3.11.2. ‘Kaç’ soru sözcüğünün durum kategorisinde biçimlenmesi

Yalın durum kategorisinde: Kaç?

Kaçımız oraya geçelim? cümlesinde *kaç* soru sözcüğü, yalın durumdayken zarf tümleci (kaç kişi) ve özne (kaçımız geçelim) konumunda bulunmuştur.

Şu an saat kaç?

Bugün ayın kaç-ı?

Örnek cümlelerde yüklem konumunda görülen “*kaç*” soru sözcüğüne yalın durum yüklenmez. Çünkü adlar, çekim eklerini gerektirmeden yüklem olabilmektedir.

“*Kaç zaman (kaç saat/zaman/gün), paha, miktar mesafe ifade eden sözcükler ile birlikte kullanılması ile yaş (kaç yaş), paha (kaç para), miktar (kaç kişi, kaç nesne), zaman (kaç saat/zaman/gün vb), mesafe 12 (kaç kilometre) hakkında bilgi almak için kullanılabilir*” (Kaya, 2019: 35).

Yönelme durum kategorisinde: Kaç-a? Genelde bir şeyin fiyatını sorgulamak için ya da bir olayın, durumun tam vaktini *kaç* sözcüğüne yönelme durum eki eklenir.

Telefonunu kaç-a aldın? -> Telefonunu kaç lira-y-a aldın?

Bu elbisesini kaç-a satar? -> Bu elbisesini kaç lira-y-a satar? örnek cümlelerinde baş adın sözdizimsel özelliklerini üstlenmişlerdir.

Kaç soru sözcüğü *kadar* edatıyla kullanıldığında yönelme durum kategorisinde bulunmaktadır: *Kaçta kadar çalışıyorsunuz?* Bu örnekten fark edildiği gibi *kadar* edatı kendisinden önce gelen adın yönelme durumunda bulunmasını sağlamaktadır.

Bazı ad öbeklerinde ise *kaç* soru sözcüğü tümün parçası anlamını taşımaktadır. Örneğin, *Onların kaç-ı geldi?* cümlesinde soru sözcüğü *kişi* veya *tane* adlarının bir parçasını belirtmektedir: *-Onların kaç kişi-s-i geldi? -2 kişi*

Belirtme durum kategorisinde *kaç* soru sözcüğü iyelik ekini (I. ve II. teklik kişi ekleri hariç) aldıktan sonra görülür: *Kaç-ı-n-ı? Kaç-ımız-ı?* vs.

O çiçeklerin kaç-ı-n-ı kurtardınız?

Bugün daha kaç-ı-mız-ı kabul edebilirsiniz?

Bulunma durum kategorisinde: Kaç-ta?

Kaç-ta buluşacağız?

Eve kaç-ta geldin?

Ayrılma durum kategorisinde: Kaç-tan?

Domatesleri kaç-tan satıyorsunuz?

Şu kitaplığa defterleri kaç-tan koyalım?

Bu işi yapmayı arkadaşarının daha kaç-ı-n-dan isteyeceksin?

Ayrılma durumundaki bu soru sözcüğü genelde toptan, ekipçe, birkaç kişinin birlikte yaptığı eyleme, olaya yönelik kullanılır. *Kaç* soru sözcüğü beri, önce, sonra gibi edatlarla kullanıldığında ayrılma durum kategorisinde bulunmaktadır. Örneğin, *Kaçından beri buradasınız?* cümlesinde *kaç* zaman, tarih anlamını üstlenerek *ne zaman* soru sözcüğünün yerine kullanılmıştır.

Tamlayan durum kategorisinde *kaç* soru sözcüğü iyelik ekini (I. ve II. teklik kişi ekleri hariç) aldıktan sonra görülür: *Kaç-ı-nın? Kaç-ımız-ın?* vs.

Öğrencilerinizin kaç-ı-nın adresini biliyorsunuz?

Vasıta durum kategorisinde kaç soru sözcüğü iyelik ekini (I. ve II. teklik kişi ekleri hariç) aldıktan sonra görülür: Kaç-ı ile? Kaç-ımız ile? vs. (24) Kaç soru sözcüğünün çekim eklerine göre biçimlenmesi aşağıdaki tabloda sıralanmıştır:

Çokluk	İyelik	Durum
-	1.t.ş. -	Yalın durum Kaç?
	2.t.ş. -	Yönelme durumu Kaç-a?
	3.t.ş. Kaç-ı?	Belirtme durumu Kaç-ı?
	1.ç.ş. Kaç-ı-mız?	Bulunma durumu Kaç-ta?
	2.ç.ş. Kaç-ı-nız?	Ayrılma durumu Kaç-tan?
	3.ç.ş. -	Tamlayan durumu Kaç-ı-n-ın?
		Vasıta durumu Kaç-İ.E.-la?

4. SONUÇ

Bir nesne ya da olay hakkında bilgi edinmek için bir cevap veya açıklamayı teşvik eden ifade olarak açıklanan soru kavramının Türkçede en sık başvurulan türü, soru sözcüklü sorulardır. Türkçedeki soru sözcükleri olarak *ne*, *kim*, *nere-*, *neden*, *niye*, *nasıl*, *niçin*, *ne zaman*, *ne kadar*, *kaç*, *hangi* sözcükleridir.

Tez çalışmasında Türkiye Türkçesindeki soru sözcükleri, N-Sözcükleri ve K-Sözcükleri olarak sınıflandırıldı. N-Sözcükleri, *ne* ile başladıkları için N-Sözcükleri olarak adlandırılan *ne*, *nere-*, *neden*, *niye*, *niçin*, *nasıl*, *ne kadar* vb. soru sözcüklerini kapsamaktadır. K-Sözcükleri ise K sesi ile başlayan veya K sesini içeren *kim*, *hangi*, *kaç* sözcükleridir. N-Sözcükleri dışındaki soru sözcükleriyle soru cümleleri oluştururlar.

Türkiye Türkçesindeki soru sözcüklerinin morfolojik özellikleri dikkate alınarak soru sözcükleri

- ***tek biçimbirimli soru sözcükleri***
- ***çok biçimbirimli soru sözcükleri*** olarak ele alındı.

Tek biçimbirimli soru sözcüklerini *kim*, *ne*, *nere-*, *hangi*, *kaç*, *neden* sözcükleri oluşturmaktadır. Çok biçimbirimli soru sözcükleri ise *ne zaman*, *niçin*, *nasıl*, *ne kadar*, *ne biçim*, *ne tür / ne çeşit*, *ne âlemde*, *ne hâlde*, *ne sularda*, *ne durumda*, *ne ara*, *ne vakit*, *ne o* vs. Kalıplaşmış soru cümleleri *ne haber*, *ne var ne yok*, *ne yüzle* vs. olarak sıralandı.

Araştırmada soru sözcüklerinin ad çekim kategorilerine göre biçimlenmesi incelenmiştir. *Kim*, *ne*, *nere-* soru sözcüklerinin tüm ad çekim eklerine göre çekimlendiği, bazılarının ise çekim eklerine göre kısmen çekimlendiği, bazı soru sözcüklerinin hiç çekimlenmediği tespit edildi. Elde edilen bilgilere göre çekim kategorilerinin soru sözcüklerine yüklediği gramatikal anlama göre buldukları sözdizimsel konumlardan dolayı biçimlenme sınırlılıkları bulunduğu saptanmıştır. Örneğin, cümlede sıfat konumunda bulunan *hangi* soru sözcüğünün iyelik ekini aldıktan

sonra durum eklerine göre çekimlendiği fark edilmiştir: *Hangi + iyelik eki + durum eki*. Bu, *hangi* soru sözcüğünün genelde tümün parçasını belirtmek amaçlı kullanıldığını göstermektedir. *Hangi* soru sözcüğünün edatlarla kullanılmasında da önce iyelik eki alıp durum kategorisine göre çekimlendiği tespit edilmiştir: *Hangisi için yapıyoruz işlemi? Hangisinden sonra geliyordu?* Aynı şekilde tümünün parçasını belirten *kaç* soru sözcüğü, sadece 3.tekil, 1.çoğul ve 2.çoğul şahıs iyelik kategorilerine göre çekimlenmektedir. *Nasıl* ve *niçin* soru sözcükleri ise olaylarla doğrudan ilgili anlam taşımadıkları için ve sadece gerçekleşme biçimini sorgulayıp zarf ve sıfat konumunda buldukları için ad çekim kategorilerine göre biçimlenmemektedir. *Neden* ve *niye*, *nere-* soru sözcükleri, *ne* soru sözcüğünün durum kategorisine göre çekimlenmiş hâlidir. Ancak *neden* ve *niye* soru sözcüklerinde biçimlenme kısıtlaması yani çekimlenememesi durum eki durumlarından değil sözdizimsel yapılarda zarf konumunda bulunmalarından kaynaklıdır. *Nere-* soru sözcüğü ise ad öbeğinin başı, edatın tümleci, eylemin tümleci olabildiği için çekimlenebilmektedir.

Çokluk ve iyelik eki alan soru sözcüklerinin diğer çekim eklerini alabildiği tespit edilmiştir. Ancak durum eki almış soru sözcükleri, diğer çekim eklerine göre çekimlenmemektedir. Bu, Türkçede durum eki almış adlar için belli bir sınırlama olduğunu göstermektedir. Örneğin, *Kim-ler-i gördün? Kim-imiz-e bırakalım?* denilebilir ve herhangi bir anlam bozukluğu olmaz. Ancak *Kim-i-ler* veya *Kim-e-miz* denilmez.

Böylece bu çalışmada gündelik hayatımızda sık kullanılan soru sözcüklerinin çekimlenmesi hangi yollarla, yöntemlerle sağlandığı ve çekim kategorilerinin özellikleri üzerinde durulmuştur. Türkçede çekim ekleri alan bazı soru sözcüklerinin sözcükbirimden sözlükirime dönüştüğü fark edildi: *neden*, *niye*, *nerede* vs. Bu soru sözcükleri biçimlenmiş olsa da günümüzde ayrı soru sözcükleri olarak kullanıldığı için türemiş soru sözcükleri olarak belirtilebilir. Soru sözcüklerinin çekimlenmesinde onları farklı biçimler almaya iten genelde eylem veya nitelediği ad olduğu tespit edilmiştir.

Soru sözcüklerinin çekim kategorilerine göre değişimi, çalışmanın Ekler kısmında yer almıştır. Sonuç olarak Yüksek Lisans tezi olarak hazırlanan ve ulaşılan kaynaklarla sınırlı olan bu çalışmanın bu alanda ileride ele alınacak, çalışılacak diğer araştırmalara yol göstereceğini, kılavuzluk edeceğini ve daha kapsamlı incelenecek çalışmaların yapılmasında bilgi verebileceğini düşünmekteyiz.

KAYNAKÇA

- Anderson, Stephen R. (1992). *Inflectional Morphology*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Bakieva, A.M.; Batura, T.V.; Erimbetova, A.S.; Mitkovsaya, M.V.; Semenova, N.A. (2016). *İssledovanie grammatiki svyazei na primere kazahskogo i turetskogo yazıkov*, Vestnik Novosibirskogo gosudarstvennogo universiteta, № 3. 5–14 s. Novosibirsk.
- Banguoğlu, T. (1990). *Türkçenin Grameri*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Baskakov, N.A. (1975). *Grammatika hakasskogo yazıka* (pod red. M.İ. Borgoyakova, A.İ. Grekul, G.İ. Donidze, D.F. Patachakova), Moskva: Nauka.
- Baskakov, N.A. (1979). *İstoriko-tipologicheskaya morfologiya tyurkskih yazıkov*, Moskva: Nauka.
- Başdaş, C. (2009). *Orhun Abidelerinde İyelik, Belirtme ve Yükleme hâli*, Türkiye: Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 4/8 Fall
- Bickel, B. & Nichols, J (2007). *Inflectional morphology*, Berkeley: University of California, 169-240 p.
- Blokh, M.Y. (1983). *Teoreticheskaya grammatika angliyskogo yazıka: Uchebnik. Dlya studentov filologicheskogo fakul'teta universitetov i fakul'teta angliyskogo yazıka pedvuzov*, Moskova: Vysshaya shkola, 383 s.
- Clauson, Sir. G. (1972). *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*, Oxford, s. 773-774
- Clark, L. (1998). *Turkmen Referance Grammer*, Wiesbaden: Harrassowitz.

- David Crystal. (1995). *The Cambridge Encyclopedia of the English Language*. Cambridge University Press.
- Devellioğlu, F. (1999), *Osmanlıca-Türkçe ansiklopedik lügat*, Ankara: Aydın.
- Devellioğlu, F. & Kılıçkını N. (1975), *Yeni Büyük Türkçe Sözlük*, İstanbul: Rafet Zaimler Kitabevi.
- Dixon, Robert M. W. (2012). *Basic Linguistic Teory*, New York: Oxford University Press, vol. 3.
- Dmitriev, N.K. (1948). *Grammatika bashkirskogo yazıka*, Moskva-Leningrad: AN SSSR.
- Ediskun, H. (1999). *Türk Dilbilgisi (6. b.)*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Erdem, M. (2014). *Türkçede çekim ve türetim morfolojisi ve sözlüklere yansımaları*, “Turcology and Linguistics” dergisi, 141-149 s., Ankara: Hacettepe Üniversitesi Basımevi.
- Ergin, M. (2012). *Türk Dil Bilgisi*, İstanbul: Bayrak Yayınları.
- Eyi, E. (2022). *Hâl Eklerinin Tamamlayıcısı ve Belirticisi Fiiller midir?*, “Van İnsani ve Sosyal Bilimler Dergisi- ViSBiD”, 57-71 s., sayı 3, Haziran, 2022
- Givon, T. (2003). *English grammar: a function-based introduction, Volume II*. JOHN BENJAMINS PUBLISHING COMPANY, AMSTERDAM/PHILADELPHIA, 1993.
- Göksel, A.; Kerslake, C. (2005). *Turkish: A Comprehensive Grammar*, London-New York: Routledge.
- Görgülü, E. (2006). *Variable Wh-words in Turkish*, Yüksek lisans tezi, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi.
- Guzeev, V.G. (2019). *İzbrannoe*, SPb.: «Studiya «NP-Print» yayınevi.

- Hieber, D.W. (2007). *A grammar of Turkish*, Virginia: The College of William & Mary.
- Huang, C-T, J. (1982). *Logical Relations in Chinese and the Theory of Grammar*, Unpublished Ph.D. Dissertation, Cambridge: MIT.
- Huddleston, R., Pullum, G.K. (2002). *The Cambridge Grammar of the English Language*, Cambridge: Cambridge University Press.
- İshakov, F.G.; Pal'mbah, A.A. (1961). *Grammatika tuvinskogo yazıka, Fonetika i morfologiya*. Moskva: İzdatel'stvo vostochnoy literatury.
- İvanova İ.P., Burlakova V.V., Poçşev G.G. (1981). *Teoretıçeskaya grammatika sovremennogo angliyskogo yazıka: Uçebnik* / Moskova: Vyşşaya şkola, 285 s.
- Jerom, B. (2014). *Osobennosti funktsionirovaniya voprositel'nyh slov v yazıke kikongo*, Nauchnyi rezul'tat.
- Kaksin, A.D. (2017). *K voprosu o kategorii prityajatel'nosti i formah eyo vyrazheniya v hakasskom yazıke*, Tehlikede olan diller dergisi.
- Karaağaç, G. (2012). *Türkçenin Dil Bilgisi*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kaya, T. (2019). *Oğuz Grubu Dillerinde Soru Yapıları*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Kornfilt, J. (1997). *Turkish descriptive grammar*, London - New York: Routledge.
- Kükey, M. (2003). *Türkçenin dilbilgisi*, Samsun: Cem Ofse.
- Lars, J. (2007). *Türkçe Dil İlişkilerinde Yapısal Etkenler*, çev. Demir, Nurettin, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Lindström, E.N. (2003). *Klassifikatsiya russkikh voprositel'nykh po forme vyskazyvaniya na baze pragmaticheski obosnovannoy universal'noy modeli*, Dissertatsiya kand.filol.nauk: Petrozavodsk, 189 s.

Lübimov, K. (1959). *Türkçede Kaç İsim Hâli Var? Türk dili dergisi*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Matthews, P.H. (1991). *Morphology*, Cambridge: Cambridge University Press.

Mehmet, G. (2007). *Salar Türkçesinin Çekim Morfolojisi*, Doktora tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatı Anabilim Dalı.

Mihailova, E.V. (2013). *Tipy struktur morfologicheskogo stroeniya slov turetskogo yazıka*, Kiev: İnstytut filalogii Kievskogo Natsional'nogo universiteta imeni Tarasa Shevchenka

Mikhalchenko, V. (1973). *Zhacheniya i sintaksicheskie funktsii imenitel'nogo padeja (Na materiale russkogo i litovskogo yazıkov)*, Yazıkoznanie.

Mordkovich, Zh.V. (2011). *Nekotorye aspekty prepodavaniya russkih padezhei v turetskoi auditorii*, N.Novgorod: NNGASU, 67-71 s.

Musayev, K.M. (1964). *Grammatika karaimskogo yazıka. Fonetika i morfologiya*, Moskva: Nauka.

Oturakçı, N. (2012). *Türkiye Türkçesinde Soru Sözcükleri*, Doktora tezi, Adana: Çukurova Üniversitesi.

Özçelik, S. (2001). *Türkiye Türkçesinde Belirsizlik ve Soru Zamirlerinin yapıları ve Kullanılışları*, Türk dili dergisi, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 659-667.

Plungian, V.A. (2003). *Obshchaya morfologiya: vvedenie v problematiku*, Moskva: Editorial URSS.

- Plungian, V.A. (2011). *Vvedenie v grammaticeskuyu semantiku: grammaticeskşe znacheniya I grammaticheskie sistemy yazikov mira*, Moskva: Rossiskiy gosudarstvennyi gumanitarnyi universitet.
- Samoyloviç, A.N. (2002). *Kratkaya uchebnaya grammatika osmansko-turetskogo yazıka*, Moskva: İzdatel'skiy dom Muravei.
- Seimund, P. (2011). *Interrogative Consturaction*, Berlin: Freie Universität.
- Shimberg, S.S. (1998). *Funksional'nyi diapazon voprositel'nogo vyskazyvaniya v sovremennom angliyskom dialogicheskom diskurse*, Dissertatsiya kand.filol.nauk: 10.02.04 SPb.
- Singleton, D. (2000). *Language and the lexicon: an introduction*, London: Arnold.
- Greenbaum, Sydney. (1996). *The Oxford English Grammar*. Oxford University Press.
- Türkçe Sözlük*, 1995: 1463, 1473, 1478. Ankara:Türk Dil Kurumu.
- Ugarova, E.V. *Voprositel'nye predlojeniya angliyskogo yazıka: kratkiy spravoçnik*. Moskova, 2011, 50 s.
- Uzun, N.E. (2000). *Evrensel Dilbilgisi*, İstanbul: Multilingual Yabancı Dil yayınları.
- Uzun, N.E. (2004). *Dilbilgisinin Temel Kavramları*, İstanbul:Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi.
- Valgina, N.S. (2003). *Sovremenniy russkiy yazık: Sintaksis: Uchebnik*, Moskova: Vysshaya shkola, 416 s.
- Yazıkoznanie. Bolshoi entsiklopedicheski slovar'* [derl. V.N. Yartseva], (1998), Moskva.
- Zaliznyak, A.A. (2002). *Russkoe imennoe slovoizmenenie*, Moskva: Yazıkı Slavyanskoi Kultury.

Zhurinskaya, M.A. (1990). *Lingvisticheskiy slovar'* (Glav.redaktor V.N.Yartseva), Moskva: Sovetskaya Entsiklopediya.

İNTERNET KAYNAKLAR

Kalsın, Ş. (2016). *Tarihi Türk Lehçelerinde Biçim-sözdizimsel İşlevleri Bakımından “Ne” Sözcüğü.*

https://turkishstudies.net/turkishstudies?mod=makale_tr_ozet&makale_id=19859

Paducheva, E.V. (1985). *Temy i remy voprositel'nykh predlojeniy.* – URL:

<http://iling.spb.ru/conf/rusconstr2015/abstracts/paduczewa.pdf>

Shevchenko, O.G. (2006). *O kommunikativnykh kharakteristikah angliyskogo razdelitel'nogo voprosa.*

<https://www.etimolojiturkce.com/kelime/kim>

<https://www.siir-defteri.com/turk-sairler/Cemal-Sureya/Ama-Senin/45-11>

Güncel Türkçe Sözlük:

<https://sozluk.gov.tr/>

<https://www.dersimiz.com/deyimler-sozlugu/ne-yazar-deyimi-5123>

<https://kelimeler.gen.tr/neden-sonra-nedir-ne-demek-229257>

EKLER

(25) Soru Sözcüklerinin Çokluk Kategorisiâgöre çekimlenmesi

	<i>-lar</i>	<i>-ler</i>
Kim	-	Kimler?
Ne	-	Neler?
Nere- (Nere-de) (Nere-ye)	- - -	Nere-ler? (Nere-ye) biçimi ise çokluk kategorisine göre çekimlenmez
Hangi	-	-
Kaç	-	-
Neden/Niye/Niçin	-	-
Nasıl	-	-
Ne kadar/Nice	-	-
Ne zaman	Ne zaman-lar?	Ne vakit-ler?

(26) Soru Sözcüklerinin Durum Kategorisine göre çekimlenmesi

	<i>Yalın duru m (nomi natif)</i>	<i>Yön elme /yak laşm a dur umu (dati f)</i>	<i>Belirt me/yü kleme duru mu (akuz atif)</i>	<i>Bulunm a/kalma durumu (lokatif)</i>	<i>Ayrılm a/çıkım durum u (ablatif)</i>	<i>İlgi/ta mlayan durum u (genitif)</i>	<i>Vasıta durumu (instrume ntal)</i>	<i>Eşitlik durumu (ekvatif)</i>
Kim	Kim?	Kim-e? Kim-ler-e?	Kim-i? Kim-ler-i?	Kim-de? Kim-ler-de?	Kim-den? Kim-ler-den?	Kim-in? Kim-ler-in?	Kim ile? (Kimle?) Kim-in ile? (Kiminle?) Kim-ler ile?	Kim-ce? Kim-ler-ce?

							(Kimlerle?))	
Ne	Ne?	Ne-y-e? Ne-ler-e?	Ne-y-i? Ne-ler-i?	-	Ne-y-den? Ne-ler-den?	Ne-y-in? Ne-ler-in	Ne ile? (Ne-y-le?) Neler ile? (Ne-ler-le?)	Ne-ce? Ne-ler-ce?
Nere- (Nere-de) (Nere-ye)	-	Nere-y-e? Nere-ler-e?	Nere-y-i? Nere-ler-i?	Nere-de? Nere-ler-de?	Nere-den? Nere-ler-den?	Nere-n-in? Nere-s-i-nin? vs.	Nere-s-i ile? (Nere-s-i-y-le) vs.	-
Hangi	Hangi?	Hangi-si-n-e? Hangi-miz-e? vs.	Hangi-si-n-i? Hangi-miz-i? vs.	Hangi-si-n-de? Hangi-miz-de?	Hangi-si-n-den? Hangi-miz-den? vs.	Hangi-si-n-in? Hangi-miz-in? vs.	Hangi-s-i ile? (Hangi-s-i-y-le) Hangi-miz ile? (Hangi-miz-le) vs.	-
Kaç	Kaç?	Kaç-a?	Kaç-ı-n-ı? Kaç-ımız-ı? vs.	Kaç-ta?	Kaç-tan?	Kaç-ı-nın? Kaç-ımız-ın? vs.	Kaç-ı ile? (Kaç-ı-y-la?) Kaç-ınız ile (Kaç-ımız-la) vs.	-
Neden/Niye/Niçin	Neden? Niye? Niçi	-	-	-	-	-	-	-

	n?							
Nasıl	Nasıl?	-	-	-	-	-	-	-
Ne kadar/Nice	Ne kadar? / Nice?	Ne kada r-ı- n-a? Ne kada r- ımız -a? vs.	Ne kadar- ı-n-ı? Ne kadar- ımız- ı? vs.	Ne kadar-ı- n-da? Ne kadar- ımız-da? vs.	Ne kadar-ı- n-dan? Ne kadar- ımız- dan? vs.	Ne kadar-ı- nın? Ne kadar- ımız- ın? vs.	Ne kadar-I ile? (Ne kadar-ı-y- la?) Ne kadar-ımız ile? (Ne kadar- ımız-la?) vs.	-
Ne zaman	Ne zaman ?	Ne zam an-a (kad ar)?	Ne zaman -dan (beri) ?	-	-	-	-	-

(27) Soru Sözcüklerinin İyelik Kategorisine göre çekimlenmesi

	<i>1. tekil şahıs</i>	<i>2. tekil şahıs</i>	<i>3. tekil şahıs</i>	<i>1. çoğul şahıs</i>	<i>2. çoğul şahıs</i>	<i>3. çoğul şahıs</i>
Kim	Kim-im?	Kim-in?	Kim-i?	Kim-ımız?	Kim-iniz?	Kim-leri?
Ne	Ne-y-im?	Ne-y-in?	Ne-s-i?	Ne-y-ımız?	Ne-y-iniz?	Ne-leri?
Nere- (Nere-de) (Nere-ye)	Nere-m?	Nere-n?	Nere-s-i?	Nere-miz?	Nere-niz?	Nere-leri?
Hangi	-	-	Hangi-s-i?	Hangi-miz?	Hangi-niz?	Hangi-leri?
Kaç	-	-	Kaç-ı?	Kaç-ımız?	Kaç-ınız?	-
Neden/Niye/Niçin	-	-	-	-	-	-

Nasıl	-	-	-	-	-	-
Ne kadar/Nice			Ne kadar-ı?	Ne kadar-ımız?	Ne kadar-ınız?	Ne kadar-ları?
Ne zaman	-	-	-	-	-	-

KUZENBAYEVA, Aiyim (2022) Türkiye Türkçesindeki Soru Sözcüklerinin Çekim Morfolojisi, Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Prof. Dr. Paşa YAVUZARSLAN

ÖZET

Bu tez çalışmasında Türkçedeki soru sözcüklerinin çekim morfolojisi ele alınmıştır. Çalışmanın amacı gereği diğer morfolojik kategoriler araştırma dışı tutulmuştur. Tez çalışması, Türkçedeki *kim, ne, nere-, hangi, kaç, neden / niye, niçin / nasıl, ne kadar / nice, ne zaman* sözcükleri esas alınarak yapılmıştır. Her soru sözcüğünün çekim kategorilerine göre biçimlenme özellikleri ele alınmıştır. Morfolojik açıdan incelenmiş, örneklerle açıklanmış, varsa aykırı durumlar da belirtilmiştir. Türkçede ad çekim kategorileri; çokluk, iyelik ve durum kategorilerinden oluşmaktadır. Tez çalışmasında Türkçedeki çekim morfolojisi ve çekim kategorileri hakkında teorik bilgiler verilmiştir. Türkçedeki soru sözcüklerinin çekimlenme konusu yer almıştır. Soru sözcüklerinin çekim kategorilerine göre değişimi tek tek ele alınmıştır ve çekimlenen soru sözcüklerinin sadece morfolojik değil sözdizimsel özelliklerine örnekler verilmiştir.

Anahtar Sözcükler

- (1) Morfoloji
- (2) Çekim Morfolojisi
- (3) Ad Çekim Kategorileri
- (4) Soru Sözcükleri

ABSTRACT

In this study discussed the inflectional morphology of question words in Turkish. For the purpose of the study, other morphological categories were excluded from the study. The thesis study was based on the Turkish question words *kim, ne, nere-, hangi, kaç, neden / niye, niçin / nasıl, ne kadar / nice, ne zaman*. The formation features of each question word according to the inflection categories are discussed. It was examined in terms of morphology, explained with examples, and contradictory situations, if any, were also indicated. Noun conjugation categories in Turkish; consists of plural, possessive and case categories. In the thesis, theoretical information about inflectional morphology and inflectional categories in Turkish is given. The subject of conjugation of question words in Turkish has been included. The change of the question words according to the inflection categories is discussed one by one, and examples of not only the morphological but also the syntactic features of the inflected question words are given.

Key Words

- (1) Morphology
- (2) Inflection Morphology
- (3) Inflectional Categories of Nouns
- (4) Question Words

TÜRKÇE- İNGİLİZCE-RUSÇA DİZİN

A

Ad	Noun	Имя существительное
Ad Kategorileri	Noun Categories	Категории существительных
Ayrılma Durumu	Ablative Case	Исходный падеж

B

Belirtme Durumu	Accusative Case	Винительный падеж
Bulunma Durumu	Locative Case	Местный падеж

C

Cinsiyet	Gender	Род
-----------------	--------	-----

Ç

Çokluk	Plurality	Множественность
---------------	-----------	-----------------

Çekim Eki	Inflectional Suffix	Флективный суффикс
------------------	---------------------	--------------------

Çekim Morfolojisi	Inflectional Morphology	Флективная морфология
--------------------------	-------------------------	-----------------------

Çok Biçimbirimli Sözcük	Polymorphic Word	Полиморфное слово
--------------------------------	------------------	-------------------

Çıplak Ad	Bare Noun	Голое существительное
------------------	-----------	-----------------------

D

Dilbilimi	Linguistics	Лингвистика
------------------	-------------	-------------

Durum	Case	Падеж
--------------	------	-------

E

Edat	Preposition	Предлог
-------------	-------------	---------

Ek	Affix	Аффикс
-----------	-------	--------

Eylem	Verb	Глагол
G		
Geçişli Eylem	Transitive Verb	Переходный глагол
Geçişsiz Eylem	Intransitive Verb	Непереходный глагол
İ		
İşlev	Function	Функция
İşlevsel Sözcük	Function Word	Служебные слова
İyelik	Possessive	Принадлежность
K		
Kalıplaşmış İfade	Phrasal sentence	Фразовое предложение
Kaynak	Source	Источник
Konum	Position	Позиция
Kök	Base	Корень
K-Soru Sözcükleri	K-Question Words	К-Вопросительные слова
M		
Morfolojik Özellik	Morphological Feature	Морфологические особенности
N		
Nesne	Object	Дополнение
Ne-Soru Sözcükleri	Wh-Question Words	Н-Вопросительные слова
Ö		
Öbek	Phrase	Оборот
Özne	Subject	Подлежащее

P

Parçacıl Tanımlık Yapısı Partitive Construction Разделительная конструкция

S

Sayılabilen Adlar Countable Nouns Исчисляемые существительные

Sayılamayan Adlar Uncountable Nouns Неисчисляемые существительные

Sıfat Adjective Прилагательное

Soru cümlesi Question Sentence Вопросительное предложение

Soru Sözcüğü Question Word Вопросительное слово

Soru Zamiri Question Pronoun Вопросительное местоимение

Sondan Eklemeli Dil Agglutinative Language Агглютинативные языки

Sözdizim Syntax Синтаксис

Sözdizimsel İşlev Syntactic Function Синтаксическая функция

Sözdizimsel Yapı Syntactic Structure Синтаксическая структура

Sözcükbirim Lexeme Лексема

Sözlükbirim Wordform Форма слова

Sözlüksel İçerik Sözcük Lexical Content Word Самостоятельные части речи

T

Tamlayan Durumu Genitive Case Родительный падеж

Tek Biçimbirimli Monomorphic Мономорфный

Tümleç Object Объект

Türetim Derivation Деривация

Türetim Morfolojisi Derivation Morphology Деривационная морфология

V

Vasıta Durumu	Instrumental Case	Творительный падеж
----------------------	-------------------	--------------------

Y

Yalın Durum	Nominative Case	Именительный падеж
--------------------	-----------------	--------------------

Yapı	Structure	Структура
-------------	-----------	-----------

Yönelme Durumu	Dative case	Дательный падеж
-----------------------	-------------	-----------------

Yüklem	Predicate	Сказуемое
---------------	-----------	-----------

Z

Zamir	Pronoun	Местоимение
--------------	---------	-------------

Zarf	Adverb	Наречие
-------------	--------	---------